

Ба 255461

ФРАНЦІСК АЛЯХНОВІЧ.

НЯСКОНЧАНАЯ ДРАМА

ПЬЕСА ў 4 АКТАХ.

Выданьне Беларускага Выдавецкага Таварыства.

Друкарня „Віленскага Выдавецтва“ Б. Клецкіна, Вільня.
1922.

Ба 255 461

ФРАНЦІШК АЛЯХНОВІЧ.

НЯСКОНЧАНАЯ ДРАМА

п'еса у 4-х актах.

З партрэтамі аўтара.

Бел. 2005

255461

Албітка з „Беларускага Звону“.

Беларускі
Навуковы
Цэнтр

Вільня . . . 1921 г.

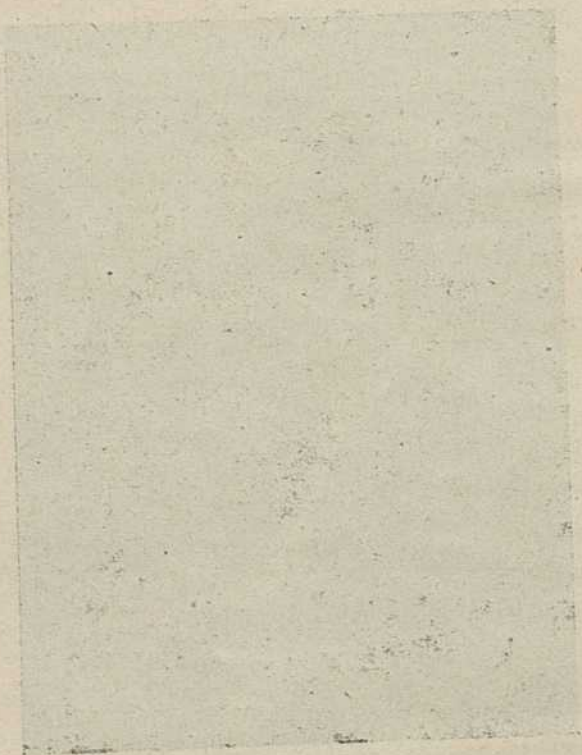
Друкарня „ДРУК“, Вострабрамска, 5

Дзяржаўная

Бел. цэнтр
1994 г.

Frederick

[Faint, illegible handwritten text]

А С О В Ї .

Васіль.

Ядзька, яго жонка.

Костусь, яго прыяцель.

Паўліна, прыяцелька Ядзькі.

Багдзевіч.

Дамаўласьнік.

Стораж.

Старажыха.

1910

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND ANATOMY
HARVARD UNIVERSITY
CAMBRIDGE, MASS.

022910

НЯСКОНЧАНАЯ ДРАМА

п'еса у 4-х актах.

Рэч дзеецца у Вільні у часы нямецкай
окупацыі.

А К Т І.

Сцэна мае дзьверы галоўныя і дзьверы ў бакоўку,
дзе жыве Костусь. На сцэне ложка без пасьцелі,
стол, крэслы, печ, клумкі.

Зьява 1.

СТОРАЖ, пасья СТАРАЖЫХА.

Праз нейкі час на сцэне нікога няма.
Пасья уваходзіць праз галоўныя дзьверы
Старажыха з мятлой і пачынае падмятаць
падлогу. Праз момант уваходзіць праз гэтыя
самыя дзьверы Стораж з куфрам, ставіць
яго на падлозе, сядзе на ім, зьнімае шапку
і абцірае пот з лобу.

СТОРАЖ. Яны каменьяў сюды навалілі, ці
што, што такая цяжкасьць!

СТАРАЖЫХА. Хаця-б і лёгка, а покуль
на чацьвёрты поверх узабярэшся, дык добра са-
грэішся!

СТОРАЖ. Мароз сьгоньня траскучы, а по-
куль на гэтых паганых усходах узлезу на гару,
дык увесь потам абальлюся.

СТАРАЖЫХА. За гэтакую работу скрыз-
дзіць не павінны.

СТОРАЖ. Э, чорт іх ведае!.. Жулікі, здаец-
ца, якіесь... Вось цяпер мне казаў на іхнім пад-
ворку Валент, стораж, што за старую кратэру не
заплацілі, жыдоўцы ў крамцы, набраўшы на па-
вер, не заплацілі, крамніца цяпер праклінае на
чым сьвет стаіць!.. Эт! ёсьць-жа і людзі, пажалься
Божа!.. (вытрахае з люлькі на падлогу
попаял).

СТАРАЖЫХА. Ты што? здурэў? ці што?
Я тут чышу хату ажно са скуры лезу, а ён га-
дзіць на падлогу сваёй махоркай!

СТОРАЖ. Э, для іх і так добра будзе!

Зьява 2.

ТЫЕ-Ж і КОСТУСЬ.

Уваходзіць Костусь з гітарай пад пахай
і невялічкім клумкам.

КОСТУСЬ (да Стаража). Ну, што? ужо ўсё?

СТОРАЖ. Яшчэ, панок, толькі адзін куфар
застаўся... Вось зараз прынясу... (выходзіць).

Зьява 3.

ТЫЕ-Ж бяз СТОРАЖА.

КОСТУСЬ (да Старажыхі). А ў вас, цёт-
ка, скоро ўсё будзе гатова?

СТАРАЖЫХА. Вокны ўжо памыла. Вось за-
раз толькі памыю падлогу—і канец.

КОСТУСЬ. Падлогу ня трэба, не пасьнееце.
Ужо яны мабыць скоро прыдуць. Сягоньня стра-
шанны мароз. Ад мокрай падлогі вільгасьць толь-
кі разыходзіцца.. А ў печы ўжо напалілі?

СТАРАЖЫХА. А як-жаж, панок, напаліла

ужо, напачіла. Гэта першым чынам, бо-ж тутака была сысюжа, што нельга было вытрываць.

КОСТУСЬ (занёс сваю гітару і клу-мак у другі пакой, вярнуўся, за-курыў люльку).

СТАРАЖЫХА. І вы тутака таксама яныць будзене, паночку?

КОСТУСЬ. Але. Я вось у гэтым пакоі, а яны тут.

СТАРАЖЫХА. Цяпер панства мусіць на службе,—служаць недзе?

КОСТУСЬ. Зараз прыдуць з бальніцы. Яго-нап жонка ляжала ў бальніцы.

СТАРАЖЫХА. Вось як! Пані хворая, зна-чыць?

КОСТУСЬ. Але.

Зьява 4.

ТЫЕ-Ж І ДАМАУЛАСЬНІК.

ДАМАУЛАСЬНІК (уваходзіць). Добры дзень!

КОСТУСЬ. Добры дзень!

ДАМАУЛАСЬНІК. Вось ужо значыцца і ўст-раіваецеся, паночки, на новай кватэры?

КОСТУСЬ. А вось ужо мала-што ня ўсё пе-ранеслі. Дзякаваць Богу, не-далёка, перабрацца ня трудна.

ДАМАУЛАСЬНІК. Але, бо каб прыйшлося наймаць фурмаву, дык дарага кшталаво-б. Ця-пер фурманка рэч дарагая (хітра)... А чаму вы пераехалі са старой кватэры, калі можна спытац-на? Нядобрая была?

КОСТУСЬ. За вялікая. Шмат апалу ішло.

ДАМАУЛАСЬНІК. Тут кватэра добрая, су-хая, цёпкая,

КОСТУСЬ. Ну, покуль што не відаць, каб была цѣпная,

ДАМАУЛАСЬНІК. Ну, няма дзіва, доўга пуставала. Як пажывеце тут крыху, дык яна сагрэіцца... Вы, калі можна спытацца, якую службу маеце?

КОСТУСЬ (незадаволяны). У пашпартых, паночку, напісана, усё ёсць у пашпартых. Пашпарты-ж мы вам ужо перадалі праз стоража.

ДАМАУЛАСЬНІК (мягка). Але... але... Вы бачайце, ня меў часу разгледзіць, столькі клопату.. Бо цяпер пры немцах самі ведаеце, панок, як усё строга..

КОСТУСЬ. Але, але...

Зьява 5.

ТЫЕ-Ж і СТОРАЖ.

СТОРАЖ (уваходзіць; да Костуся). Панок! Там упраўляючы не пазваляе забіраць рэчы. Кажа, каб паны заплацілі, што належыцца, за старую кватэру.

КОСТУСЬ. Добра... Я іду там разам з вамі.

ДАМАУЛАСЬНІК (затрымоўвае яго). А тутака за новую кватэру дык будзеце, панок, ласкавы за тры месяцы наперад.. у нас тут ужо такі парадак. Інакш нельга, Я ўжо вам казаў аб гэтым, як вы прыходзілі сюды першы раз, як глядзелі кватэру.

КОСТУСЬ (незадаволяны). Добра, добра я ведаю... Вы-ж задатак ужо атрымалі?

ДАМАУЛАСЬНІК. Задатак дык я атрымаў, але калі-ж будзе рэшта грошай?

КОСТУСЬ. Заўтра мы вам заплацім усё за тры месяцы... (да Стоража). Ну, пойдзем! (выходзіць са Сторажам).

Зьява 6.

СТАРАЖЫХА І ДАМАУЛАСЬНІК.

ДАМАУЛАСЬНІК. Да заўтра пакачаць можна. Заўтра—недалека... Нешта падта падазрэнна выглядаюць гэтыя новыя кватэранты: за старую кватэру не заплацілі, перабраліся на новую—і усё: заўтра ды заўтра!... Думаюць мо', што і ў мяне можна гэтак сама! Не! дудкі! Не туды папалі! Самной жарлачкаў няма! Ня плоціш—вон, на вуліцу! Шукай сабе іншага прыпынку, дзе цябе трымаць будуць дарма. У мяне не багадзельня. Мне рамонт трэба рабіць, падаткі плаціць трэба, за вываз сьнегу плаціць трэба, за асэнізацыю плаціць трэба, за чыстку комінаў плаціць трэба,—а скуль узяць на гэта? з пальца не выламіш!... Не! дудкі! са мной гэтак не пажартуеш! Да заўтра пачакаем, а калі заўтра ізноў будзе толькі абяцанка, дык я інакш з вамі пагутару. Я цэрамоніі рабіць ня буду!...

СТАРАЖЫХА. Панок! Мой казаў, што яны там ня толькі не заплацілі за кватэру, але навет набралі ў краме ўсяго на навет і ўдыклі не заплаціўшы.

ДАМАУЛАСЬНІК. Вось міленькіе кватэранты!... А ты ўжо кінь тут канацца, а ідзі на вуліцу сьнег падмятаць і пасыпаць тратуары пяском, бо ізноў праз вас прыдзецца штраф плаціць... Паліцыя не цэрамоніца!... Мілыя кватэранты! (выходзіць).

Зьява 7.

СТАРАЖЫХА (адна).

СТАРАЖЫХА. Я ўжо зараз.. ужо канчаю.. (зьбірае ў кошк сьмяцьцё). Строгі пан, але справядліва кажа. Нічога нельга дарма. Сягоньня такі час, што ніхто табе дарма пальцам

у боце ня кіўне, а не то каб кватэру даваць..
Наняў кватэру, дык плаці, такі ўжо на сьвецце
парадак..

Зьява 8.

СТАРАЖЫХА, пасья ВАСІЛЬ і ЯДЗЬКА.

Чуваць за сцэнай крокі. Голас Васіля
за сцэнай: „Што? замарылася? Ну, вось ужо
прышлі... Ну, вось ужо тут“..

Уваходзіць Васіль з Ядзькай. Ядзька
ў старым парваным паліце, у хустачцы на
галаве, трымае на руках завернутае ў падуш-
ку і коўдру дзіця.

ВАСІЛЬ. Ну, што, цётка, ўжо прыбрала хату?

СТАРАЖЫХА. А няўжо ж... Вось ужо кон-
чыла.

ВАСІЛЬ. Вось гэта наша кватэра, Ядзька!
Яна... нічога... вясёлая... Не вялічкая, але, здаец-
ца, будзе цёплая..

ЯДЗЬКА (сядае на ўслончыку). Каб
толькі была цёпмая!.. У нас у бальніцы было цё-
пла.. Каб дзіця не прасьцюдзілося!..

ВАСІЛЬ. Нічога.. Я дастаў дзье вязкі дроў..
Будзе цёпла..

СТАРАЖЫХА. Адну я ўжо знайла. Гэты
пан, што тут будзе з вамі жыць, казаў, каб на-
паліць у печы..

ВАСІЛЬ. А добра, добра.. Ну, значыцца,
яшчэ адна вязачка засталася.. Ну, добра.. (да
Ядзькі): Чаму-ж ты не распрацаешся, Ядзя?..
Кладзіся..

ЯДЗЬКА. Чакай.. Я адначыну.. замары-
лася.. Так высака!.. На што ты так высака на-
няў кватэру? Гэта-ж здаецца, чацьвёрты паверх?

ВАСІЛЬ. Трудна было знайсьці іншую.. Ні-
чога, Ядзька, неяк будзем жыць.. (да Стара-
жыхі, каторая стаіць і прыглядаець)

ца). Вы усё ўжо зрабілі? Ну, дык можаце сабе ісьці, цётка! Мы тут ужо ўсё самі..

СТАРАЖЫХА. Мне, панок, трэба за фатыгу... Я-ж памыла вокны, напаліла ў печы, пачысьціла ўсё як сьлед, а мой таксама замарыўся—цягаў на гэтакую вышыню вашы рэчы..

ВАСІЛЬ. Ну, ведама, ну, ведама... Добра, добра, цётка.. Зайдзеце заўтра... але! заўтра раніцай.. не! лепш заўтра пад вечар.. я вам усё зьплачу, крыўды ніякае ня будзе... Заўтра, значыцца, добра, цётка?

СТАРАЖЫХА. Ну, добра... (д. с.) Цётка ды цётка, заўтра ды заўтра... Усё гэта неяк не па людзку... (в х о д з і ц ь).

Зьява 9.

ТЫЕ-Ж без СТАРАЖЫХІ.

ВАСІЛЬ (разьвязвае вузел і сьцелень пасьцель). Ну, вось, ты хацела, каб хутчэй забраць цябе з бальніцы.. Ну вось ужо і ўва ўласнай хаце.. Баюся толькі, ці не зарана ты выпісалася з бальніцы. Яшчэ ты не зусім здаровая, а тут і дагляду такога ня будзе, як там..!

ЯДЗЬКА. Усё роўна, каб толькі ўва ўласнай хаце.. Там — у бальніцы голадам мораць.. Усё толькі чорны хлеб ды капуста.. Ды апроча таго баюся я гэтага немца доктара.. Яму—каб толькі рэзаць! Казаў, што яшчэ будзе рабіць апэрацыю.. А я баюся.. я не хачу!.. Ен мяне зарэжа!.

ВАСІЛЬ. Ну, вось табе! „Зарэжа!“ Доктар не зарэжа. Ен ведае, што трэба..

ЯДЗЬКА. Добра табе казаць, а каб ты быў на маім месцы, дык інакш загаварыў-бы.. Чакай, ня так ты гэта робіш, няўмела.. Патрымай дзіця, я сама пасьцелю пасьцель.. (дае яму дзіця, а сама цяжка ўстае і сьцеліць пасьцель).

ВАСИЛЬ. Вось толькі дрэнная справа: грошай зусім няма. Як ты ляжала ў бальніцы, я атрымаў за корэктурку за два месяцы наперад. Цяпер сам ня ведаю, скуль дастаць. У Костуся я пазычаў, пазычаў без ніякае меры, покуль грошы ў яго былі, а цяпер і ён ужо нічога ня мае. Страшна цялоўкае палажэнне! Ен, як толькі мае грошы, сам набіваецца, каб браць у яго, а я—што ж рабіць—бяру...

ЯДЗЬКА. Ен жа наш кватэрант. Тое, што ты ў яго ўзяў, можна ж парахаваць, як плату за кватэру.

ВАСИЛЬ. Плату за кватэру! Ха-ха-ха! Калі б так рахаваць, дык ён заплаціў ужо нам за колькі год наперад.

ЯДЗЬКА (с п а л о х а ў ш ы с я). Няўжо ж мы гэтак многа ад яго ўзялі?

ВАСИЛЬ. Ё лік ужо страціў.

ЯДЗЬКА. О, Божа мой! Божа мой!

ВАСИЛЬ. У нас, бач, нейкіе асаблівыя адносіны. Нас зьвязвае дружба з малку дзён — успамін дзіцячых гадоў—гэта многа значыць. Цяпер ужо чалавек больш крытычна адносіцца да людзей, ставіць людзём вялікія вымогі, ужо цяпер трудна завязаць гэтакую дружбу. А тады — дзеці—мы разам гулялі, разам вучыліся,—і вось душы нашы зьвязаліся між сабой на нейкі крэпкі вузел, які ніколі хіба ўжо ані разьвязацца, ні разарвецца. Мы адзін перад адным ніякіх тайнаў ня маем—ён наперад згадвае кожную маю думку, кожнае маё жаданне, як я ягонае. І цяпер, хаця жыцьцё душы кожнага з нас выкавало на іншы лад, хаця мы шмат адзін ад аднаго рожнімся і шмат у чым не згаджаемся,—гэты невідавочны вузел з дзіцячых гадоў зьвязвае нас ня з меншай сілай, чымсь калісь. І вось адтуль у нас гэтакія адносіны.

ЯДЗЬКА. Усё-ж такі грошы ад яго браці не выпадае.

ВАСІЛЬ. Дык-жаж і я тое самае кажу, але.. нічога не парадзіш... Ну, ты кладзіся ўжо. Чаму-ж ты не распранаешся?

ЯДЗЬКА. Тут сьцюдзёна. Я паляжу гэтак у вобратцы. Дай мне сюды дзіця (бярэ дзіця). Ён ужо ўмее сьмяецца... во, глянь, як да мяне сьмяецца... (да дзіцяці). Што? цешыцца, што ізноў вярнуўся да мамы,—эх, ты, малюсенькі мой!.. Вось ляжам тут (кладзецца), тут у хаце покуль што холадна, але напалім у печы, будзе дёпла, добра, весела, будзем жыць ува ўласнай хаце, а це ў гэтай праклятай нямецкай балыйцы... (да Васіля). Во, глянь, Васілёк! як ён сьмяецца! ён ужо разумее, што я яму кажу.

ВАСІЛЬ. Ну, куды там! (выймае гадзіньнік і махае ім перад носам дзіцяці).

ЯДЗЬКА. Далібог, разумее. Ён цешыцца, што мы ўжо ўва ўласнай хаце... (да дзіцяці). Во, бачыш, які харошы ў таты гадзіньнік? Во, паслухай, як ён робіць: чык-чык-чык!

ВАСІЛЬ. Ну, трэба ўжо распакаваць рэчы. Зваліў я ўсё насыпех, у вадну кучу, не было часу ўлажыць як сьлед... Усе рукавісы ў кашу пермяшаліся... (разьвязае найвялікшы кош, выймае шмат кніжак і папераў і раскладывае на стале. Пачынае зьмяркацца).

ЯДЗЬКА. На што ты забіраў гэтае сьмяецца? гэтыя паперкі?

ВАСІЛЬ (паважна, спакойна). Гэта не сьмяецца, Ядзечка! Гэта ўсё патрэбныя рэчы. Што я быў-бы варты бяз гэтага? Спалі гэтыя паперкі—і ты спаліш частку мяне, частку душы маеі.—Вось!

Зьява 10.

ТЫЕ-Ж і КОСТУСЬ са СТОРАЖАМ.

Уваходзіць Костусь са Сторажам, каторы нясе на плячох куфар.

КОСТУСЬ (да Стоража). Вось пастаўце тут, калі ласка, Заўтра зайдзеце, дык дастанецца за фатыгу.

ВАСІЛЬ (да Стоража). Але, але. Я ўжо казаў вашай жонцы: зайдзеце заўтра, заўтра вам будзе заплочана.

СТОРАЖ (выходзіць).

Зьява 11.

ТЫЕ-Ж без СТОРАЖА.

КОСТУСЬ (падыходзіць да Ядзькі, цалуе яе ў руку). Вітаю вас, пані, на вашай новай кватэры... Ну, як-жаж вы?

ЯДЗЬКА. Ох, яшчэ слабая, але дзякаваць Богу, што нарэшце выбралася з бальніцы, тут хутчэй папраўлюся.

КОСТУСЬ. А малы?

ЯДЗЬКА. Ен нічога, маладзец, здароў... во бачыце, які вясёлы: гвалтам хоча выцягнуць ручкі з над нялёнак—ха-ха—хоча мабыць з вамі прывітацца (да дзіцяці). Ну, ня трэба, хавай ручкі, тут холадна, зьмерзнеш...

КОСТУСЬ (да Васіля). Ну, брат, ледзь ледзь я адваяваў ад упраўляючага апошні наш клумак. Даведаўся гад, што мы з кватэры ўцякаем, прыляцеў там, як фурья, пачаў крычаць, зрабіў страшэнную авантуру. Ну, ў канцы канцоў удалося мне яго сузакоіць. Я даў расьпіску, што заўтра ўсё заплочім.

ВАСІЛЬ (усьмяхаючыся). Усім мы

паабещалі: заўтра ды заўтра... Але скуль мы заўтра возьмем—вось цікавасьць! Я ўжо ня ведаю, скуль дастаць.

КОСТУСЬ. Я маю добрае працуцьцё...

ВАСІЛЬ. Што думаеш? Пойдзеш—там?...

КОСТУСЬ. Але.

ВАСІЛЬ. З чым-жа пойдзеш? Няўжо ж у цябе яшчэ ёсьць крыху марак?

КОСТУСЬ. Не. Але вось ад каго спадзяюся паратунку—ад гэтага нярсьцёнка. Гэта мой таліман. Ён ня раз ужо ратаваў мяне ў цяжкую часіну... Заўсёды, як закладываў я яго ў лёмбард—гэтыя грошы прыносілі мне шчасьце. Аднак не люблю я з ім раставацца... Але нічога не парадзіш... Ну, треба сьняшцаца, каб не зачынілі лёмбард! (а пра на е ца).

ВАСІЛЬ. Костусь! Пачакай!.. Ну, а калі будзе гэтак, як ўчора: ўсё да апошняга фэніга, га?.. Можна лепш устрымайся... Шкада грошай!..

КОСТУСЬ. Ха-ха! Мілы мой! Бывае, што ўсё жыцьцё ёсьць толькі адна газартная ігра. І тады кідаеш ва вапс не якіесь колькі дзесяткаў марак, а душу сваю, бо сам чорт твой партнэр, а ён любіць вялікую ігру!..

ВАСІЛЬ. Ну, зыгу табе!..

КОСТУСЬ. Не! толькі без гэтага! Ня треба зычыць шчасьця, бо гэта благі знак, гэта нясе няўдачу... Бывайце! (в ы х о д з і ц ь).

Зьява 12

ТЫЕ-Ж без КОСТУСЯ.

ВАСІЛЬ (сядзіць, курыць папіросу). Гм! Дзіўны чалавек гэты Костусь! Знаемся з малку дзён, а вось іншы раз ніяк не магу разгадаць яго. Ну чаго, напрыклад, ён блытаецца тут у Вільні, замест сядзель у сваім фальварку.

Ну, праўда, там немцы ўсё ўзялі ў свае рукі і рады ніякае з імі не дасі. Ну, усё-ж-ткі на вёсцы лягчэй, чымся тут бяз службы, без работы, праводзячы ночы толькі ў якойсьці шулерні... Сядзеў сабе ў сябе на вёсцы, гаспадарыў, добра было, а вось з таго чаму, як прыехаў на наш шлюб, заседзіўся ў Вільні і жыве тут дагэтуль... А скрытны ён гад,—я чую ёсьць у яго ў душы нешта гэткае. чаго ён ня хоча казаць... Хаця часта прыходзіцца мне з ім сварыцца, люблю я яго.. (ра ск л а д в а е с в а е п а п е р ы). Цёмна ужо, трэба запаліць свечку (з а п а л і в а е). Сягоньня ёсьць настрой, трэба трохі напісаць... Ядзенька! ты заснула?

ЯДЗЬКА. Не, я слухаю цябе...

ВАСІЛЬ. Ведаеш, праз гэты час, як ты ляжала ў бальніцы, я пачаў пісаць новую рэч—драму. Годзі гэтай лірыкі, гэтага п'яніня аб сваіх асабістых перажываньнях! Хочацца, ведаеш, нечага магутнага, як удар молата па жалезным лісьце... Хочацца закрануць усё нашы важныя пытаньні, сьцебануць па нэрвах, як пугай, ашаламіць натоўп! Пішу — і баюся брацца за пяро. Баюся, ці хваце мне сіл, ці ўсё гэтак выйдзе, як я бачу ў думках сваіх. Бо—разумееш—думка, покуль яна сядзіць яшчэ толькі ў галаве, здаецца такой харошай, цікаўнай, бліскучай, а з таго моманту, як ты рэалізаваў яе, пераліў яе ў словы, фразы, зафіксаваў на паперы — шмат траціць чыстасьці сваіх колераў, а бывае, што і зусім не падобна да гэтых лятученьняў, якіе прыходзяць да цябе ў госьці ў часіны тваёй самотнасьці... — Вось бяда!.. Але нічога! Покуль што я здаволяны з сваёй работы. Пінацца лёгка, прыемна, рука ледзь пасьпявае за натоўнам дум, якіе ціснуцца ў галаву... Зьява за зьявай п'яне без ніякае натургі, не так, як гэта іншы раз бывае, што трэ-

ба думаць, выдумляць, а так неяк выходзе, быццам усё гэта я ўжо недае бачыў, можа ўва сьне.. Канчаю ўжо другі акт.. Затрымаўся цяпер на самым цікаўным моманце.. Разумееш, — сонца заходзіць, хаваецца за лес і кідае свой чырвоны бліск на ўсю сцэну.. Праз адчыняныя на апошнім пляне вокны відаць возера.. Усе сабраліся, быццам прыгнало іх сюды нейкае працудзьцё.. Ціха, — а возера шуміць.. Чуваць навет плёсканьне хваляў.. Усе стаяць і чакаюць, і кожны з іх ведае, што павінна здарыцца нешта надта важнае, а адзін аднаму нічога ня кажуць. І чуваць толькі плёсканьне хваляў. І вось у гэты момэнт раптам дзвёры адчыняюцца і ўваходзіць — ён! На ём плашч ажно да зямлі. Усе глядзяць на яго спалоханым і маўчаць.. Разумееш? — вялікая, доўгая-доўгая паўза, такая паўза, што ажно дых у грудзёх сьпірае, ажно кроў у жылах халадзе — і вось тут зараз — разьвязка!..

ЯДЗЬКА. Ці ў нас ёсьць толькі адна сьвечка?

ВАСІЛЬ. Адна. А што? Чаму пытаешся?

ЯДЗЬКА. Спаліш усю сьвечку, а як прыдзецца ўначы падагрэць для дзіцяці малака, дык ня будзе што запаліць.

ВАСІЛЬ. Я нядоўга, Ядзя, я толькі напішу адну зьяву.. (сядае, бярэ пяро, парадкуе паперы, хоча пісаць, але спыняецца). Вось ты толькі паслухай адзін кавалачак. Ён, значыцца, гэты нябачаны, няведаны, зьявіўся нарэшце.. — Тут я хачу паказаць сувязь людзкой душы з прыродай.. Тут у душах несупакой — і возера шуміць, быццам адчуваючы гэтае држэньне людзкіх душ.. Разумееш? — пагода, ветру няма ні-ні, а хвалі возера шумяць.. Дзед гавора да незнаёмага (чытае):

Хто ты такі? Чаго прыйшоў сюды,

Гдзе людзі ціханька спакойныя жылі?

Супольнага што з намі маеш ты?

Ня ведама, ці бачылі цябе калі!

Ен ціхім, але супакойным, роўным магутным голасам адказвае:

Паклікала мяне тут вапных душ туга,

Паклікаў тут мяне сардэчны вапны боль,

І я ляцеў да вас, сьпяшаўся як мага. —

На гарфяных струнах іграе боі Эоль,

А я хачу крануць струны няшчасных душ,

Хачу, каб кожны з вас харошы быў і дуж,

Каб смела запяяў гімн радасны жыцця!
(да Ядзькі): Га? Як табе гэта падабаецца?

ЯДЗЬКА. Нічога... Добра... (Васіль пачынае пісаць). Васіль! Дзіця ўначы збудзіцца, будзе плакаць, а ў нас ня будзе навет кусочка свечкі, каб запаліць...

ВАСІЛЬ (злы). А чорт!.. (задымуе свечку, кідае пяро і сядзіць нейкі час, абапёршы галаву на руках. Пасьля ўстае, апрагнаецца ў паліто).

ЯДЗЬКА. Куды ты йдзеш?

ВАСІЛЬ. Нікуды. Апрагнаюся, бо сыцюдзена. (Сядае на куфэрку каля печы і запалівае скручаную папіроску).

Паўза.

ЯДЗЬКА. Ці ты ўжо зусім ня маеш грошай?

ВАСІЛЬ. Нічагусенькі!.. Наша справа покуль што дрэнная... Я ўжо страціў галаву... Няма ўжо нікае ніскуль надзеі штоколечы дастаць... Вось толькі—можа Костусь трохі прынясе...

ЯДЗЬКА. Куды ён пайшоў?

ВАСІЛЬ. Ну, быццам ня ведаеш! Туды, дзе заўсёды.

ЯДЗЬКА. Страціць ён апошніе свае маркі і будзе галадаць разам з намі, як гэта ўжо няраз было... На гэта разлічаць нельга... А калі-б навет і выйграў—родзі ўжо! не хачу я, каб ты

яшчэ браў ад яго грошы! не хачу! Лепш ужо па-
міраць з голаду—а не хачу!!

ВАСІЛЬ. Гэта ты праўду кажаш, Ядзя, што ўжо ня след браць ад яго грошы. Але... але...

ЯДЗЬКА. Ах, Божа мой! Ці скончыцца калі гэта наша мука! Я—да душы—не разумею, чаму гэта мы такія нешчаслівыя! Усе неяк устраи-
ваюцца, жывуць, як людзі, у нас толькі ніякага сэнсу нямашака. Усе кажуць, што ты здольны чэлавек, ты-ж мог-бы дастаць нейкую добрую службу, а ты сядзіш у гэтай беларускай газэціне, працуеш як вол, і навет на такое-сякое жыццё зарабіць ня можаш.. Я думаю, каб ты захацеў, дык-бы ў нас бяды, гэткай не было.

ВАСІЛЬ. Вось ўся справа ў тым, што не хачу! Ды апроч таго, куды я магу пайсьці на службу?—У іншую, багацейшую газэту? Дык мне там прыйшлося-б кожны дзень чуць розныя ляянікі на беларусаў, а можа і самому пісаць!.. Куды мне ісьці на службу, на якую?.. Э, што тут многа казаць!.. Ніхто мяне ні на якую службу і ня возьме!..

ЯДЗЬКА. Дык як-жаж будзе? Я ўжо ня маю сіл жыць далей так, як дагэтуль... Дык-жа цяпер яшчэ ўсё дзіця, расходы вялікія... Я ўжо не магу паступіць на службу, бо ў хаце работы будзе шмат... Дык як-жа жыць?

ВАСІЛЬ. Нічога, Ядзечка, ня сумуй, не маркоўся! Вось ужо вайна канчаецца, з таго боку фронту даходзяць да нас добрыя чуткі... А скоря я кончу сваю драму...

ЯДЗЬКА. Э!.. Твая драма нас не накорміць!

ВАСІЛЬ. Не кажы так, Ядзька, не кажы!.. Хто ведае!.. Я толькі гэтым жыву, гэтай надзеяй. Скончу драму—будзе слава, будуць грошы—ўсё! Ох, каб толькі вырвацца з гэтай Вільні! Зачынілі нас немцы тутака, як у клетцы, адарвалі нас ад

усходняй Беларусі—і рабі што хочаш!.. Іншы раз дык проста думаецца прабрацця неяк праз фронт: там — я думаю—кінець жыццё, там разьбіваецца шырокая беларуская работа!..

ЯДЗЬКА (падымаецца крыху на падушцы). Як гэта: праз фронт?—А як-жаж я? А як-жаж мяне кінеш з дзіцянем?

ВАСІЛЬ. А вось аб тое й ідзе! Каб не дзіця—даўно-б я ітушкай паляпеў адгэтуль.

ЯДЗЬКА. Ну што-ж! Капі так рвешся „ляпець“,—ляці! Пакінь мяне з дзіцянем, калі ў цябе няма сумленьня—і ляці. Я ведаю, што сэрца ў цябе няма... Дзеля таго ты мабыць і службы ніякай ня хочаш, што думаеш „ляпець“ адмяне..

ВАСІЛЬ. Эх, Ядзька, як ты мучыш мяне! Дык-жа ня кіну, не! Я-ж гэта не казаў!.. Не! Буду тут сядзець пры табе халодны, галодны, не скрануся з месца, не, не!

ЯДЗЬКА. Ах, які-ж ты эгоіст! Ты думаеш заўсёды толькі аб сабе. Не забывайся, што ў горшых муках я жыву... Аба мне дык ты зусім ня памятаеш—а толькі аб сабе..

ВАСІЛЬ. Ах, Ядзька, кінь дужо! Годзі! (са злосьцю). Буду тут сядзець пры табе, буду тут нянькай, прачкай, спекулянтам, чыноўнікам, — толькі годзі ўжо гутаркі аб гэтай жудасьці.. Хочацца на момант забыцца аб усім, хочацца супачыць душой, хочацца ўцячы ад гэтага гора ў край фантазіі, творчасці.. Хочацца хоць на момант супачыць у сьвеце сонечных вобразоў!.. Ах, каб цяпер мець сьвечку,—пісаць!..

ЯДЗЬКА. Ціха!.. Во ўжо дзіця разбудзілося, плача—(да дзіцяці). Ааа—ціха, ма! сьпі, мажэсянькі! (да Васіля). Ён ужо пэўне есьці захачеў, ён заўсёды ў гэтую пару есьці хоча... Васіль! Зацалі сьвечку і падагрэй малако..

ВАСІЛЬ (запаліе сьвечку, налівае

малака з бутэлькі ў саганок, ставіць, у печ і прабуе распаліць агонь). А каб цябе чорт! Трэскі мокрыя, ня хочуць гарэць!

ЯДЗЬКА (да дзіцяці працяжна, быццам пяючы). Ааа, ціха, ша! Ааа! дастанеш малачка, ааа, зараз, зараз, падагрэе татачка... Вось хутка, хутка ўжо сагрэйца малачко... (калыша дзіця на руках).

ВАСІЛЬ (сседаючы на падлозе перад печкай, раптам пачынае сьмяяцца).

ЯДЗЬКА (зь дзівіўшымся). Чаго ты?

ВАСІЛЬ. Ха-ха-ха! Калі-б гэта анісань у якойсьці повесьці, або паказаць на сцэне—дык людзі сьмяяліся-б, ня верылі-б..

ЯДЗЬКА. Што-ж тут сьмяшнога? Што тут дзіўнага?

ВАСІЛЬ (далей сьмяецца нэўрастэнічна). Ха-ха-ха! Жонка хворая ляжыць на бярогу з галодным дзіцянем у халоднай хаце, прыцель пайшоў у шулерню, каб дабыць пару марак, а тут вось перад пагасшай печкай той, хто маніцца новы шлях церабіць у заглохным гушчары—беларускі паэт!.. Ха-ха-ха!..

За сцэнай чуваць, як нехта памалу ідзе па ўсходах і свівісьціць якуюсь малёдыю.

ЯДЗЬКА. Ціха! нехта, здаецца, ідзе..

ВАСІЛЬ (прыслухоўваецца). Костусь па ўсходах ідзе... свівісьціць... Але што-ж гэта ён так рана? Мусіць прайграўся ўшчэнт?

Зьява 13.

ТЫЕ-Ж і КОСТУСЬ.

Уваходзіць Костусь з пачочкамі.

ВАСІЛЬ (да Костуса). Ну, брат! Пер-

шає і самає важнає: можа ты прыпадкам маеш сьвечку?

КОСТУСЬ (усьмяхаючыся). Прынёс!
(Кідае на стол цэлую пачку).

ВАСІЛЬ (выймаючы адну сьвечку, заналівае яе). Што? Цэлы фунт? О, Божа мой! Буду пісаць праз усю ноч!.. (скора гавора). Ну, што? значыцца шчасьліва? значыцца удалося? выйграў?

КОСТУСЬ (нічога ня кажа, толькі ўсьмяхаючыся выцягвае з розных кішэняў грошы і кідае на стол).

ВАСІЛЬ. О, Божа! Што гэта!.. Фу, ты чорт!.. Я хіба звар'яцеў? Хіба гэта галюцынацыя?.. Ядзька! Глян! Бачыш гэта?

ЯДЗЬКА (абапёршыся на ложку, глядзіць на гэта шырока расплюшчанымі вачыма).

ВАСІЛЬ (да Костуса). Дык, чалавеча! Кажы-ж ты нешта! Што-ж ты маўчыш бяз сэнсу і сьмяешся?..

КОСТУСЬ. Не марнуй час!.. Распакуй усё гэта... Нарыхтуй банкет... (дае пакунак).

ВАСІЛЬ (разьвязвае). Што гэта, браток?... Гэта хіба сон! Каняк!.. Кансэрвы!.. Ванліна!.. Сыр!.. Какао!.. Белыя булкі!.. Што гэта? скуль гэта? Няўжо ты гэтак многа адразу выйграў?

КОСТУСЬ. Адыграўся ўсё, што праіграў за год ды яшчэ з гакам... (яшчэ выкідае з кішэняў грошы).

ВАСІЛЬ. Ах, каб цябе!.. Костусь! што ты кажаш!? Гэтулькі грошай! Во гляньце!—ён яшчэ цягне! Калі-ж канец?—Во і яшчэ!.. Да душы! Што-ж гэта?!

КОСТУСЬ. Вось ужо ўсё!.. Пасьля будзем рахаваць... А цяпер давай чарку... Будзем піць.

(налівае). За здароўе пані гаспадыні, каб ска-
рэй выздараўлівала!

ЯДЗЬКА. Дзякую вам.

ВАСІЛЬ (п'е). Ну за шчаслівейшае жыццё
ў новай хаце!.. А можа і ты, Ядзенька, вып'еш
поў чарачкі?—падмацуешся...

ЯДЗЬКА. Не, не,—я піць ня буду.—Васіль!
ты-ж забыўся, што трэба падаграць малако.

КОСТУСЬ. Зараз прыйдзе старажыха, я за-
йшоў да яе, заплаціў ей што трэба і сказаў, каб
прыйшла сюды спечы нам яешню... А вось ужо
ідзе і яна..

Зьява 14.

ТЫЕ-Ж і СТАРАЖЫХА (ўваходзіць).

ВАСІЛЬ. Вось добра... Ну, пётка, бярэцся
за работу! Распалеце вагонь, бо я не патраплю.
грэйце малако вось ў гэтым саганчыку, а пасля
возьмемся за яешню... Ну, покуль што, Костусь
вып'ем яшчэ па адной чарцы!

СТАРАЖЫХА. Я зараз... Як маланкай спа-
ліць...

КОСТУСЬ. Налі!

ВАСІЛЬ (налівае). Браток!... Трэба запаліць
яшчэ адну свечку... Добра? — Хай будзе
сьветла, яна, весела... (запалівае свеч-
ку). Вось паставім адну тутака каля Ядзкі...
Або не! Давай, брат, яшчэ адну запалім, паставім
яе вось тут на сталі... Дажоў цемру!—Хай жыве
сьвятло!.. І яшчэ адну... вось тут!..

ЯДЗЬКА. Ды што ты якісь шабас тут
устройваеш... Пан Костусь купіў для сябе свеч-
чак, а ты хочаш спаліць усё ў адзін вечар...

ВАСІЛЬ. Ах, праўда!.. Выбачай, браток, што
я так...

КОСТУСЬ. Ды палі, брат, палі, колькі хочаш!

ВАСІЛЬ. Костусь! У мяне да цябе адна просьба: які ў цябе настрой? Ці хочаш, каб я табе прачытаў кусочак сваёй драмы?

КОСТУСЬ. Цяпер?

ВАСІЛЬ. Але,—вось покуль будзе яешня... Будзем піць, а я буду табе чытаць...

КОСТУСЬ. Ну, чытай.

ВАСІЛЬ. Вось перш-на-перш я табе скажу, як выглядае сцэна... Вялікі, разумееш, пакой, з вялікімі шклянымі вокнамі на апошнім пляне... За вокнамі рэфлектор; яркі чырвоны свят падае праз вокны на сцэну.. Відаць удалёчку возера... Возера шуміць...

СТАРАЖЫХА. Панічка! Малако ўжо падагрэлося... Куды яго паставіць?

ЯДЗЬКА. Давайце сюды... Васіль! Хадзі сюды, памажы мне пераліць малако ў бутэльку...

ВАСІЛЬ (кідае сшыток са злосьцю на падлогу). Ах, Божа мой! Заусёды мне нешта перашкодзіць!...

З а с л о н а.

А К Т ІІ.

Дэкарацыя тая-ж самая, як і ў 1-ым акце, толькі сцэна ўжо прыбраная: відаць, што людзі ўжо закватэраваліся.

Каля ложка стаіць простая драўляная калыска, у якой ляжыць дзіця. На ўслончыку стаіць балей, у каторый Ядзька мае бялізну. На вяроўцы, працягнутай між сьценкамі сушацца пялёнкі.

Зьява 1.

ЯДЗЬКА, пасьля ПАУЛІНА.

ЯДЗЬКА (над калыскай). Ну, ціха ляжы, вась маеш бутэльку з малаком, — і не перэ-

шкяджай сваей маме працаваць. Мама табе кашульку памые, пялёнкі памые, каб ты быў чысьцянькі, прыгожанькі... Ну, ціха! (і дзе да багее і мае бялізну).

Чуваць стук у дзверы.

ЯДЗЬКА. Калі ласка...

ПАУЛІНА (уваходзіць). Добры дзень, Ядзька!

ЯДЗЬКА. А! Паўліна!.. (цалуюцца).

ПАУЛІНА. Ну, ледзь я звайшла вашу кватэру! Вось жа высака забраліся!.. Ну, кажы-ж, што ў вас чуваць? Так даўно ня бачыліся!

ЯДЗЬКА. Што чуваць!.. Ал ліха ціха, добра не відаць — як той казаў... Чаму-ж ты ніколі не прыйшла да мяне, як я ляжала ў бальніцы? Думаў, што заглянеш.

ПАУЛІНА. Ах, не павярэш, як я занята ніколі свабоднай часіны. Вось і цяпер, толькі на адзін мамэнцік... трэба спяшацца.. Прасілі мяне, каб я намагла наладзіць дабрачынную лётэрыю. Заўсёды, як якісьці дабрачынны вечар або лётэрыя—да мяне зьвяртаюцца. Я на гэта майстра... Што-ж ты тут мыеш, бедненькая?

ЯДЗЬКА. Вось мыла пялёнкі.. Бяда з гэтым! Парвала на пялёнкі дзеве старыя кашулі Васілька і адну сваю—і яшчэ мала.

ПАУЛІНА. Ну, кажы-ж, як-жа цяпер тваё здароўе?

ЯДЗЬКА. А ўжо з кожным днём ляпей, з кожным днём мацней. Каб я далей ляжала ў гэтай праклятай бальніцы, дык напэўна дагэтуль-бы яшчэ ня ўстала з ложка... Ах, што я там нацярпелася, ня дай Божа нікому!..

ПАУЛІНА. Ну, а як-жа малы гадуецца?

ЯДЗЬКА. Ах, ты яшчэ ня бачыла! О, глянь, Паўліначка, які прыгожы!.. Кажуць, што падобны да мяне, асабліва вочы,—ці праўда?

ПАУЛІНА Але, падобны... (за баўляіцца з дзіцяніём). Ой, ті, ті, ті!.. О, які вясёлы хлопчуга! Сьмяецца!..

ЯДЗЬКА. О, ён ужо даўно ўмеє сьмяяцца.. Дзіва, якое супакойнае дзіця! плача толькі тады, калі есткі захоча.

ПАУЛІНА (разьвязвае клума, каторы прынесла). А я табе тут падарунак прынесла... Ведаю, што ў цябе няма зімовага паліта, а цяпер мароз, дык вось я табе аддам сваё старое.

ЯДЗЬКА. Ах, дзякую, Паўліначка, але якжа-ж так?.. Можна табе будзе яшчэ патрэбна?

ПАУЛІНА. Не, я яго ўжо ня буду насіць, — надаела. Ну, а прані, ці добра будзе? Калі трэба будзе перэрабіць, дык я ведаю адну добрую швачку, яна дорага ня возьме. Калі ня маеш грошай, дык я табе на швачку пазычу.

ЯДЗЬКА (а прані ецца). Не, зусім, здаецца, будзе добра.. Шкада, што ў нас няма вялікага люстра, каб паглядзець.. Глянь ты, Паўліна! Як?

ПАУЛІНА. А ведаеш, што бязмала, што добра. Я, як заказвала шыць сабе гэтае паліто, была крыху худзейшай, чымсь цяпер — і вось на цябе яно якраз. Вось тут толькі ў таліі трохі моршчыцца, але гэта глупства, тут трэба трохкі ўрэзаць і пад пахамі крыху сыцягнуць — невялічкая напраўка і будзе добра.

ЯДЗЬКА (цалуецца). Я—далібог — ня ведаю, як ужо табе дзякаваць, Паўліначка!

ПАУЛІНА. Ну, што там дзякаваць! Насі на здароўе. Мне гэта паліто зусім не патрэбна.

ЯДЗЬКА. Ах, шчаслівыя вы, Паўліначка! Усяго ў вас ёсць. Твой муж зарабляе шмат грошай.

ПАУЛІНА. Сама ты вінавата, Ядзя, сама!

Я табе колькі разоў казала, як ты прыбегала да нас раіцца: плюнь ты на свайго Васілька! ня звязывай ты з ім жыццё сваё!.. Ты-б магла куды ляпей выйсьці замуж.. Ня слухала мяне,— вось бачыш, чыя была праўда.

ЯДЗЬКА. Не, не кажы гэтак, Паўліна! Ты яго добра ня ведаеш. Ён добры чалавек!

ПАУЛІНА. Што з гэтага, што добры, калі вар'ят.. Ха-ха-ха! паэт! Замест таго, каб жыць і працаваць, як усе людзі, ваобразіў сабе, што ён нейкі інакшы чалавек: то таго ён ня хоча, то гэтага.. Вялікі чалавек, падумаеш!.. (а б н і м а е Я д з ь к у). Але выбачай, Ядзя, што я гэтак яго крытыкую. Ты, здаецца, яшчэ дагэтуль закахаўшыся ў свайм Васільку?

ЯДЗЬКА. Не, нічога.. ўсё роўна..—Але ён цяпер ніша нейкую драму. Кажа, што як яе скончыць, дык дастане шмат грошай і здабудзе славу..

ПАУЛІНА (і р о в.). Але! Дастане! Хто яму дасць? Можа гэтыя ягонныя галадранцы беларусы? Можа гэты яго рэдактар Багдзевіч, што сам у дзіравых ботах ходзіць. Э! адзін сьмех з усяго гэтага.. Вось цяпер ёсьць служба ў хлебным бюро на месца Ігнатовіча, каторага перавялі ў цэнтральнае!.. Што-ж, калі-б твой Васілёк хацеў, можна-б было яго там устроіць

ЯДЗЬКА (р а д а с н а). Ах, Паўліначка мая! Як гэта добра! Я буду яго прасіць, каб ён пастараўся дастаць гэтую службу. Кажы-ж толькі да каго трэба звярнуцца, каб далі гэтае месца?

ПАУЛІНКА. Няхай заўтра прыдзе да майго мужа ў канцаларыю. Ён яго ўстроіць. Мой муж надта вам спачувае і з ахвотай паможа. Мой муж усюды мае знаёмствы: і ён калі скажа толькі адно слова, для яго ўсё зробіць.

ЯДЗЬКА. Ах, Паўліна! Якая ты добрая, дзякую табе! ты гэтулькі добра мне робиш!..

ПАУЛІНА. Ну, глупства, мы-ж старыя прыяцелькі... Я і муж мой ахвотна вам заўсёды памагамі... Толькі-ж ты, калі ласка, пастарайся вылячыць свайго Васілька ад гэтай яговай беларускай справы. Калі хоча пісаць свае нейкія драмы, хай піша, калі часу і панеры не шкадуе, але-ж няхай не кідаецца людзём асвой у вочы. Вось нядаўна ў Пшэпэнткоўскіх быў гэтакі палітычны вечар-раўт. Папрасілі там і твайго Васілька, як прадстаўніка ад беларусаў... Але ты мусі ведаеш усё гэта?

ЯДЗЬКА. Не, нічагусенькі ня ведаю... Ну? ну і што?

ПАУЛІНА. Вось, звычайца, быў там і твой Васілёк. Пры стале, калі ўсе разьселіся піць гарбаты, пан Пшэпэнткоўскі—вельмі разумны і паважны чалавек—кажа: „уся гэтая беларуская справа—гэта політычная інтрыга, прыдуманая, каб пасварыць тутэйшае грамадзянства, а гэтыя беларускія дзеячы — людзі пакупленыя“... І пачуў гэтыя словы твой Васілёк — і вась дык скандал! Ускочыў ад стала, збялеў, як палатно, кінуўся да пана Пшэпэнткоўскага, схваціў яго адной рукою за бараду, а другой махае яму гэтак перад носам і крычыць як ашалеўшы: пан сам—кажа—прадажная душа! вазьмеце свае словы назад! Усе страшэнна перэпалохаліся, усхапіліся з сваіх мясцоў і кінуліся ратаваць беднага пана Пшэпэнткоўскага... Твой Васілёк яшчэ нешта крыкнуў, — слоў я ня чула,—стукнуў кулаком па стале і пабег. Усе думаюць, што ён быў дужа п'яны... А пан Пшэпэнткоўскі пасля гэтага здарэння колькі дзён хварэў. Кажуць, што дастаў атакі сэрца, бо ў яго сэрца кволае...

ЯДЗЬКА. Божа-ж мой! Які скандал! Калі-ж гэта было?

ПАУЛІНА. А нядаўна... Так два тыдні...

ЯДЗЬКА. Ах, Божэнька ты мой! Вось дык авантура!.. І нічога ён мне не сказаў!.. Божа мой! Ён і так мае тут гэтуткі ворагаў, усе і так адносяцца да яго, як да чалавека зьбіўшагася з панталыку, а ён яшчэ ў чужым доме зрабіў гэткую бравэрыю!

ПАУЛІНА. Вось жа я пра тое, што ня трэба рабіць гэтакіх бравэрыяў. Кожны мае сваю ідэю фіхе, але-ж ня трэба гэта ўсім паказваць, вырываць людзём за сваю ідэю фіхе барады — ха-ха!.. Ты-ж ведаеш, як у нашай Вільні ўсялякая чутка скоро разыходзіцца. Тут у нас папсаваць сабе гепомэ вельмі лёгка. Выбачай, але я табе скажу пчыра: аб тваім Васільку ўжо ўсе інакш ня кажуць, як: гэты звар'яцелы беларускі паэт! Гэта чалавеку шмат шкодзіць. Дзеля таго яму і трудна дастаць якуюсь добрую службу...

ЯДЗЬКА. Але, але... гэта праўда, Паўліначка! Я сама гэта добра разумею, але што-ж я зраблю? што я зраблю?

ПАУЛІНА. Ты пастарайся неяк ласкава растлумачыць яму усё гэта. Жана павінна мець уплыў на свайго мужа. Вось мой муж, напрыклад, ува ўсім, у кожнай драбніцы слухаецца мяне. Нічога ня зробіць, не парайўшыся раней са мной.

ЯДЗЬКА (з болям). Ах! твой зусім інакшы чалавек!

ПАУЛІНА. Але ўсё-ж такі, як твой дастане ўжо гэтую службу, ты пастарайся угаварыць яго, каб ён гэтак не кідаўся людзём у вочы сваёй беларускасьцю. Няхай сабе ў душы думае, што хоча, але навошта-ж заўсёды гаманіць аб гэтай Беларусі і ворагаў толькі сабе нажываць! Бо можа быць непрыемнасьць ня толькі твайму Васільку, але і майму мужу за тое, што протэжырываў такога чалавека.

ЯДЗЬКА. Я ўжо неяк пастараяся яго пераканаць. Раней было трудна, але цяпер-жа ён павінен мяне паслухацца. Цяпер у нас дзіця.. Ён-жа павінен аб гэтым памятаць.

ПАУЛІНА. А вось а пропус гэтага я таксама хачу з табой пагутарыць.. Спаткалася я раз з Ягодзінскай, кіраўнічкай дзіцячага прытулку, гутарылі мы аб табе і вось яна сказала, што калі хочаш, дык твайго малoga можна там у іх устроіць. Яму там будзе вельмі добра. Там вялікая чыстасьць—немцы аб гэта вельмі дбаюць, добрае малако, акуратны дагляд..

ЯДЗЬКА. А мне можна будзе там хадзіць?

ПАУЛІНА. Я пыталася. Ты можаш кожны дзень там хадзіць і сядзець, колькі хочаш.. А то ў такой бядзе гадаваць дзіця!—я ня ведаю, скуль у цябе сіл гэтулькі бярэцца!

ЯДЗЬКА. І я дзівуюся, скуль у мяне яшчэ сілы бяруцца.

ПАУЛІНА. За тое паглядзі на сябе, як ты выглядаіш! Ня мытая, не прычэсаная, абарваная—Бог ведае, да чаго падобная!

ЯДЗЬКА. Праўда, што я зусім ужо апусьцілася.

ПАУЛІНА. Ня трэба так, Ядзька! Пацкадуй сваёй моладасьці! Ня трэба так!.. Ну дык што ты аб гэтым думаеш? Згодна?

ЯДЗЬКА. Я сама ня ведаю.. Я надумаю.. Мо' ты і добра раіш..

ПАУЛІНА. Ну, ведама, што добра.. Хача покуль што. А пасыля, калі вашы інтарэсы на правацца, возьмеце свайго малoga ізноў да сябе да хаты. Толькі вось яшчэ адно: казалла мне Ягодзінская, што ахрысьціць дзіця трэба.. Яно ў вас, здаецца, яшчэ не хрышчонае?

ЯДЗЬКА. Яшчэ не. Не было калі, я-ж ня даўна толькі выйшла з дзіцянім з бальніцы..

ПАУЛІНА. Ну дык вось ахрысьцеце, — папроеіш мяне за куму, — і зрабі так, як яказала... Ну, і трэба мне ўжо ісьці, сьпяшаюся да Маневічовай... Ах, сколькі клопату з гэтай лётэрыяй, ты проста не сьціяміш!... Але нічога не парадзіш. Гэта хрысьціянскі абавязак памагаць бедным... Але, ведаеш, іншы раз бывае і весела. Мы — бачыш — дасталі на лётэрыю з аднаго маёнтку жывую сьвіньню. Кожны хоча выйграць гэты фант, бо ж сьвіньня гэта не жартачка! Нясуць людзі вярз алошніе свае маркі, купляюць білецікі, каб выйграць сьвіньню, а мы робім гэткае шахэр-махэр, што яе ніхто ня выйграе — сьвіньня застаецца да чарговай лётэрыі... Але ты толькі нікому не кажы, бо гэта вялікі сакрэт!... Ну, бывай здарова! (цалуюцца). Прыдзі калі да мяне! Ведаеш чым я цябе паатракую? — Я дастала запраўднай швайцарскай шоколяды... Прыдзі!.. Бывай здарова!..

ЯДЗЬКА. Бывай, Паўліначка! Дзякую табе за ўсё.

Зьява 2.

ЯДЗЬКА (адна).

ЯДЗЬКА (варочаецца да балей, *апірае на ёй рукі, і задумляецца). Хто ведае! Можна трэба зрабіць так, як казала Паўліна... Мо' гэтак узапраўды будзе ляпей!... (бяжыць да калыскі). Мой малюсянькі, мой беднянькі сыночак!.. Сьпіць. Сьпі, анёлачак, сьпі! Мама твая нядобрая, хоча аддаць цябе ў прытулак, але ты ня гневайся, так трэба... Мама твая кожны дзень будзе прыхадзіць да цябе, будзе цамаваць цябе... Сьпі, малюсенькі!..

Зьява 3.

ЯДЗЬКА і КОСТУСЬ.

Праз правыя дзьверы высоўваецца галава Костуса. Ён яшчэ не аправуты.

КОСТУСЬ. Ці Васіля няма?

ЯДЗЬКА. Няма. А што вам?

КОСТУСЬ. Не... нічога... Я... выбачайце, што фатыкую... Ці гарбата яшчэ ёсьць?

ЯДЗЬКА. А ведама... У печы стаіць гарачы чайнік. Наліць вам?

КОСТУСЬ. Калі ласка... (прасоўвае праз дзверы руку са шклянкай).

ЯДЗЬКА (выймае з печы чайнік і налівае Костусю гарбаты). Вы сягонья доўга спалі...

КОСТУСЬ. Хто сьпіць, той не грашыць... (на палову жартам). А што ёсьць жыцьцё? Можна гэтак сама толькі сон — як нехта сказаў..

ЯДЗЬКА. Ну, вы ўжо ад самага раньня мялянхалічна настроены!.. Хочаце сахарыны?

КОСТУСЬ. Не, дзякую, маю кусок цукру... Гэта не мялянхалія, пані Ядзя! гэта сумнае пераконаньне, што нікому я непатрэбны, што жыцьцё я на сьвеце, як той павук у куце майго пакою: сядзіць сабе адзін і нудна тчэ шэрую павуціну, як шэра-бязколярныя дні яго жыцьця.

ЯДЗЬКА. У вашым пакоі завялася павуціна? Як скончу гэту работу (паказвае на балею), дык прыду да вас са шчоткай, пачышчу.

КОСТУСЬ. Ня трэба, няхай!.. Пані! кажучь, што павук прыносіць шчасьце... Бывае, што часам я веру ў гэтакія рэчы... Няхай сабе сядзіць!.. Можна за тое я здолею вырвацца з павуціны, што крэпка-густа абматала душу маю...

ЯДЗЬКА. Ад вас гэта толькі залежыць.

КОСТУСЬ. Ад мяне? О, не!

ЯДЗЬКА. А ад каго-ж?

КОСТУСЬ. Калі чалавек пад гіпнозам, ён ня здолее кіраваць сваёй воляй.

ЯДЗЬКА. Хто-ж вас загішнытызаваў?

КОСТУСЬ. Два васількі.. (глянуўшы працяжна на Ядзьку, хаваецца ў свой пакой).

Зьява 4.

ЯДЗЬКА (адна), цасья ВАСІЛЬ.

ЯДЗЬКА. Гм! Дзіўны чалавек. Прасунуў галаву праз дзверы на адзін момэнт, каб ўзяць гарбаты, а цасьеў ужо наплесці рознай філязофіі цэлую кучу... Зусім такі самы з глузду зьехаўшы, як мой Васіль... Мусяць ад учорашняй гарэлі яшчэ не пратрэвіўся..

Уваходзіць Васіль з хлебам і бутэлькай з малаком.

ЯДЗЬКА. А! ты купіў хлеба і малака?

ВАСІЛЬ. Але...—Я цяпер спаткаўся на вуліцы з тваёй Паўлінай... Ці яна ў нас была?

ЯДЗЬКА. Але, і прынесла мне падарунак.. Глянь, якое харошае паліто!

ВАСІЛЬ (аглядае паліто). Гм! Паліто важнецкае! Гэта добра... Тую капавейку, што я для цябе пазычыў, можна ўжо будзе аддаць, бо баба лезе мне ў вочы, каб я хутчэй аднёс. Я-ж ўзяў толькі на пару дзён.

ЯДЗЬКА. Ну і аддай! Сягонья яшчэ аддай!. Ах, каб ты ведаў, якая Паўліна добрая! Як яна шчыра хоча нам дапамагчы! Яна казалла, што ёсьць для цябе служба. Трэба толькі, каб ты зайшоў да яе мужа, а ён ужо цябе устроіць.

ВАСІЛЬ (зморшчыўся). Не пайду я да гэтага дурня!

ЯДЗЬКА (пляснуўшы рукамі). Вось маеш табе! Для цябе ўсе дурні, толькі ты адзін разумны!. Людзі самі приходзяць да цябе з добрым сэрцам, а ты толькі: дурні ды дурні. Бач, адзін разумны які!..

ВАСІЛЬ. Ды апроч таго ня маю часу: у вечары раблю карэкту і пішу, а раніцай я заняты ў беларускім камітэце. Там шмат работы, бо рук да працы няма. Я сягоньня абяцаўся, што кожны дзень буду прыходзіць памагаць.

ЯДЗЬКА (злая). Вось! Ты заўсёды гэтак! Там, дзе можна зарабіць грошы, дык там ты на работу ня пойдзеш, а ў якісь свае дурныя камітэты ахвотна ходзіш дарма.

ВАСІЛЬ (строга). Ядзька! Не дуры галавы не твая справа! Я ведаю, што раблю, а ты калі ласка, ня сунь свайго носу...

ЯДЗЬКА. Як гэта: ня сунь свайго носу?... Ад Костуся столькі напазычаліся, што сорамна ўжо глянуць яму ў вочы, у хаце голад, холад, дзяцінці няма за што купіць малака, людзі чужыя хочуць табе памагчы, даюць службу, а ты адкідаеш іхнюю помач!!

ВАСІЛЬ. Малако ёсьць, я прынёс...

ЯДЗЬКА. Ну дык добра, што сягоньня ёсьць, а што будзе заўтра, а што пазаўтра? Не заўсёды-ж гэтакімі жабракамі жыць, як цяпер! Усюды навокал даўгі, нельга на вуліцу паказацца бо крамніцы за палу хватаюць, каб аддаць грошы, (ці шэй) у сваёй кватэры — ў Костуся і то чорт ведае колькі напазычаліся... А тут якраз Паўліна, як з неба звалілася... „Няхай — кажа — прыйдзе заўтра да майго мужа, дык дастане добрую службу“ — а ён ня хоча!.. (ірон.) „Беларускія справы!“ „Часу ня маю!“... Ня бось, цябе твае гэтыя беларускія справы не накормяць!

ВАСІЛЬ. І ня трэба.

ЯДЗЬКА. Табе мо' і ня трэба, а дзіцяці даць есьці трэба... Слухай: я не разумею, ці ты варыят, ці ты гэтакі... падлы чалавек!

ВАСІЛЬ (усадзіўшы рукі ў кішэнь, надыходзіць да яе). Скажы ты мне:

знала ты мяне перад шлюбам, ці не? Ведала ты, які я чалавек, ці не? Ведала? Ну дык чаго-ж выхадзіла за мяне замуж?... Гэтакім „вар'ятам“ я заўсёды быў, такім самым я і цяпер, і гэтакім ужо здохну. Мяне ўжо не пераробіш!

ЯДЗЬКА. А чорт цябе хіба пераробе! Я калісь думала, што зчасам ты набярэш розуму і ня будзеш гэтакі здурэўшы. Кожны, як ажэніцца дык пастае.

ВАСІЛЬ. А я думаў, што ты будзеш добрай маеі прыяцелькай, вернай таварышкай, спагада-ніцай маеі у змаганьні, памощніцай у рабоце!...

ЯДЗЬКА. Чаго-ж ты хочаш? Каб я разам з табой пісала твае дурныя драмы? Не патраплю я пісаць драмы!

ВАСІЛЬ. І ня трэба... Але я хачу, каб твая душа адклікнулася на тое, што для мяне самае важнае, што для майго жыцця так патрэбна, як шаветра...

ЯДЗЬКА. Ад мяне ты гэта вымагаеш, а сам чаму ты не дбаеш аба мне? Я працую горш кухаркі якойсь, я сама мыю падлогу, сама мыю бялізну гатую абед, шкарпэткі табе латаю, ніякай працы не чураюся — во глянь, якіе ў мяне рукі парабіліся! — а цяпер, калі ёсьць магчымасьць зарабіць грошы і жыць ляпей — ты ня хочаш! Усё толькі якіесь фавабэрыі: таго ён ня хоча, гэта яму не выпадае... А за бараду ў чужым доме людзей тармашыць — гэта дык выпадае?

ВАСІЛЬ. А ты скуль-жа аб гэтым ведаеш?

ЯДЗЬКА. Вось ведаю. Ты мне нічога не казаў, а я ведаю!... Але! на гэтакіе штукі дык ты майстар.

ВАСІЛЬ (успамін аб гэтым здарэньні крыху развесяляе яго). Але! гэта было лоўка!.. Добрая сцэна!.. А бо-ж разлаваў мяве гэты гад, што ўжо не ў магату было...

Ха-ха!.. Бо ёсьць людзі, бачыш, якіх не пераканаеш доказамі слова, але ударыўшы палкай па галаве або вытузаўшы за бараду... Тады гэтакі крэпкалобы ты думае сабе: „о, мусі гэта справядлівая справа, калі за яе чалавек так крэпка б'ецца!“ Ха-ха!..

ЯДЗЬКА. Але сьмейся, сьмейся! А вось прав гэтакіе твае штукі людзі цябе й не наважаюць... Ведама, скандаліст! Хто-ж такога будзе наважаць! Кажуць, што ты быў тады п'яны...

ВАСІЛЬ. Што?! О, гэта брахня!.. Ага! вось значыцца як подлые чалавечкі патрапяць анаганіць свайго праціўніка! П'яны, значыцца тое самое, што вар'ят, значыцца такога чалавека можна аплеваць, абсьмяць, утаптаць у балота, у грязь.—Ну, годзі ўжо аб гэтай подласьці, кіньмо ўжо сварыцца!.. Шкада часу!.. Я з'іншай мэтай забег цяпер дз хаты... Да друкарні яшчэ рана (глядзіць на гадзіннік), маю час, трэшкі папішу... (раскладвае паперы). Усё трэба перарабіць, усё ад самага пачатку, усё ня так, усё заслаба,— трэба, каб было моцна, каб як кіём па галаве крэпкалобым людзём! (сядае пры стала і піша).

ЯДЗЬКА (ідзе да печы, выймае гаршчок і, нічога ня кажучы, ставіць на стала перад Васілём: пасьля, ня глядзячы на яго, адыходзіць ізноў і сядае на ложку).

ВАСІЛЬ (пабачыўшы гаршчок). А! капта!.. Добра! дзякую! няхай настаіць! я зараз!.

ЯДЗЬКА. Як настаіць, дык астыгне — і так яна ўжо доўга настаялася. Зьясі цяпер, будзе смачней..

ВАСІЛЬ. Ну, добра... (е сьць).

ЯДЗЬКА. Казала мне Паўлінка, што можна

дзіця памясьціць у прытулак. Кажа, што яму там будзе добра...

ВАСІЛЬ. Ага... у прытулак, кажаш? Гм... Ну, што-ж... (Паўза)

ЯДЗЬКА. Ну, чаму-ж нічога не кажаш? Як жа табе гэта здаецца?

ВАСІЛЬ. Гм... А ты што аб гэтым думаеш?

ЯДЗЬКА. Я думаю, што калі ўзапраўды там добра, дык можна папрабаваць. Мне там можна кожны дзень прыхадзіць, паглядзець. А калі набачым, што там дрэнна, дык заўсёды можна будзе дзіця ўзяць назад.

ВАСІЛЬ (гэты праэкт усьцешыў яго, але ён не паказвае свае радасьці). Але, але... Гэта добрая думка... Калі будзе дрэнна, дык-жа можна ўзяць назад... А нам будзе шмат лягчэй, калі дзіця будзе ня ў нас, а ў добрых руках.

ЯДЗЬКА. Кажала Паўліна, што трэба ахрысьціць. Ня хрышчонае ня прыймаюць.

ВАСІЛЬ. Але... але... Трэба ўжо ахрысьціць... Пара ўжо...

ЯДЗЬКА. Якое дамо імя?

ВАСІЛЬ. Імя? Пачакай, трэба падумаць, гэта важная рэч... Чакай, зараз... (ходзіць па сцэне). Зараз... зараз... О, ужо маю!—Юры! Гэта імя героя маеі драмы... Няхай ён будзе Юры на памятку таго, што радзіўся ў той час, як я пісаў гэту сваю драму. Вось ахрэсьцім яго Юры, Юрка! добра?

ЯДЗЬКА. Э, не! Мне гэтае імя не даспадобы. Юрка — гэта неяк брыдка. Вось каб Альфонс — гэта вельмі прыгожае імя.

ВАСІЛЬ. Фу, не! Нейкае чужаземнае, гішпанскае імя.

ЯДЗЬКА. Але, табе заўсёды не падабаецца тое, што падабаецца мне!

ВАСІЛЬ. Не; Юры — хорошае імя. Юры — сьвяты вой, што дзяціць на кані і рагатынай коле гада цемры, як бог Ярыла, сын сонца, які адчыняе браму неба і на белым кані на зямлю ляціць, каб збудзіць вясну. (Падыходзіць да калыскі, весяла). Юрка-Ярыла! уставай брат! Будзем калоць рагатынай паганага гада цемры, хвацем яго за бараду, як я Пшэпэнткоўскага, і кінем яго ў цёмную пропасць бяз дна, хай ляціць гэтак да сканчэньня вякоў! Юрка! Хай жыве сонца! вясна! жыцьце!..

ЯДЗЬКА (так сама павясямеўшы)
Ну, вівь ты ўжо крычаць, а то дзіця налачае!

ВАСІЛЬ. Не, ён не баіцца.. Ён глядзіць на мяне і сьмяецца. Але, сьмейся, брат! Жыцьце дано нам для сьмеху і радасьці! Сьмейся, як богі шчасьлівыя сьмяяліся!

ЯДЗЬКА (стоячы радам з Васілём пры калыцы, да дзіцяці). Сьмяешся з свайго звар'яцеўшага бацькі! Сьмейся, бо твой бацька вялікшы за цябе, а такі самы дурненькі, як ты... Ах, ты маленькі мой, бедненькі! Альфонсік мой!

ВАСІЛЬ. Не Альфонсік, а Юрка!

ЯДЗЬКА. Не, ня Юрка, а Альфонсік!

ВАСІЛЬ. Не! Юрка!

ЯДЗЬКА. Не! Альфонсік!

ВАСІЛЬ (знерваваўшыся). Ядзька! Чаго ты упіраішся з сваім Альфонсікам? Чаго ты ня хочаш уступіць мне?

ЯДЗЬКА. А ты чаго мне ня хочаш уступіць?

ВАСІЛЬ. Чакай! Каб было справядліва, зробім гэтак.. (выцягвае з кішані хустачку і завязвае вузюлок). Вось, няхай лёс разсудзіць! Вузюлок—гэта Альфонсік, а без вузелка—Юрка. Калі выцягнеш вузюлок, ну дык

няхай тады будзе па твоему: Альфонсік, Добра? — Ну, маеш, цягні!

ЯДЗЬКА. Добра. (Шамалу, асьцярожна цягне, выцягвае вузялок). А вось! вузялок! (з трыумфам): Альфонсік! Альфонсік! Альфонсік! (цалуе дзіця). Ну, чаго-ж ты пачаў плакаць? Есткі хочаш?

ВАСІЛЬ. Ен плача, бо ня хоча называцца Альфонсам.

ЯДЗЬКА. Васіль! У печы грэенца малако, Дай мне сюды бутэльку.

ВАСІЛЬ (вымае з печы рондэльчык, у каторым грэенца бутэлька з малаком і з соскай. Дае бутэльку Ядзьцы. Яна корміць дзіця). Ну, ты сунакой Альфонсіка, а я варочаюся да свайго Юркі. (Ідзе да стала і бярэцца за рукапісы).

ЯДЗЬКА (да дзіцяці). Ну, што? ня хочаш малачка? Дык чаго-ж ты плачаш, плакса гэтакі! (калыша дзіця). Ааа, ціха, сьпі! аа! маленькі! Сьпі, сьпі, сьпі, сыноч! Вось так, ціха, ша! Мама пойдзе ў прытулак паглядзець, ці там добра. Калі там будзе добра, дык застанемся там, а калі блага, дык вернемся да хаты... (да Васіля). Ты нікуды цяпер ня пойдзеш?

ВАСІЛЬ. Не. Пасіджу яшчэ крыху ў хаце. А што?

ЯДЗЬКА. Я хачу схадзіць да гэтай пані Ягодзінскай, аб каторай мне казала Паўлінка. Даведаюся аб прытулку, а ты пасідзі тут і, як дзіця пачне плакаць, дай яму бутэльку з малаком. (Аддае яму бутэльку). Вось маеш, настаў ізноў у печы, каб было цёплае. (Васіль бярэ бутэльку і ставіць у печ). Ці мароз сягоньня вялікі?

ВАСІЛЬ. А так... нічога сабе. Шчыпенца за нос.

ЯДЗЬКА (апрагнаецца і выходзіць).
Я мабыць хутка вярнуся. Доўга там не засідаўся.

Зьява 5.

ВАСІЛЬ (адзін).

ВАСІЛЬ (нейкі час піша, пасля чытае з пафосам):

Вы бачыце? Народ ужо ня сьпіць,
Да новага жыцця ён косці распрастаў,
Няволі кайданы ўжо разьбіваць пачаў,

Бо так, як іншыя, свабодна хоча жыць...

(кідае пяро і рукапіс). Не! гэта заслаба. чорт!.. Ня так! Я чую, што ня гэтак, а вось так як трэба, не патраплю... „Няволі ланцугі ўжо разьбіваць пачаў...“—ну што з гэтага! Гэта ўсё ужо старое, ўжо ўсім надаела! Трэба новых слоў, крэпкіх, як удар малата па кавадлу, трэба каб кожнае слова будзіла магутны адгук, тварыла новае жыццё!.. Э, чорт! сягоньня неяк ня клеіцца (устае і падыходзіць да калыскі). Але, брагод! Але, Юрачка! Як вырасьцеш, будзеш мо' сьмяяцца з бацькаўскіх твораў, яны пакажуцца табе найўнымі ды слабымі, але, сыноч, выбачай, мы людзі маленькія, мы толькі першыя ластаўкі нашага разьвету, мы як той гной, на якім закрасуецца з часам багатае жыта...

Зьява 6.

ВАСІЛЬ і КОСТУСЬ.

Уваходзіць Костусь. Глядзіць з лёгкай іроніяй на Васіля.

КОСТУСЬ: Ха-ха-ха! Настройваеш свайго сына на беларускі лад? А опозыцыю супакаіваеш бутэлькай з малаком?

ВАСІЛЬ. Сьмяешся, браток, бо гэтага не адчуваеш. (Паказвае на калыску). Вось гэта—частка майго „я“. Прыйдзе час, калі сілы аслабнуць, мазгі ня будуць працаваць так, як цяпер, перад вачыма зазьяе чорная пропасць—сьмерць, тады захацацца мне, каб быў працяг майго жыцьця тут на зямлі, каб нехта рабіў далей маю няскончаную працу, вось тады ён—мой наступнік—будзе цягаць каменье на піраміды маеі ідэі.

КОСТУСЬ. Забываешся аб тым, што дзіця будзе знаходзіцца не пад адным тваім уплывам. Маці мае вялікшы ўплыў на ўзгадаваньне душы дзіцяці... Дый, хто ведае, само жыцьцё на які лад выкуе яго душу. Мы хочам, каб дзеці нашы йшлі па нашым шляху, а бывае, што дарогі нашы разойдуцца, што дзеці і бацькі—заклятыя ворагі.

ВАСІЛЬ (жартуючы). Ну, ўжо вылез з свае нары і пачаў кракаць!

КОСТУСЬ. Я ня кракаю. Я кажу так, як ёсьць. Можна навет гэта добра. Каб нашы дзеці йшлі па працярэблянай намі дарожцы, а ня шукалі новых сваіх уласных шляхоў, дык ня было б ніякага поступу. Гэта ўжо старая праўда, што два пакаленьні — два ворагі... І хоць ты трэсьні, а душу свайго сына не зачыніш у клетку сваіх уласных ідэй, яна вырвецца, паляціць туды, куды ты мо' ня хочаш. (Паказвае на рукапісы, якіе ляжаць на сталае). Вось тут дык ты поўны гаспадар. Тут ніхто не разьдзяляе з табой тваіх мук творчасьці, тут ты адзін сапраўдны ўладар. Тут ты, як Бог, творыш свой уласны сьвет. І твой твор—тваё духоўнае дзіця—будзе такім, якім вихор думак тваіх яго выкуе.

ВАСІЛЬ (задумаўшыся). Але! гэта ты добра сказаў. Тут я поўны ўладар... Але ведаеш? — бяда! Апошнімі часамі нешта ня клеіцца. Раней ішло гладка як пугай высмаліць, не пасьпеў кончыць адну зьяву—

Ўжо тоўпіліся словы, абразы другой, пяро не пасьпявала за думкамі,—а цяпер раптам абарвалася!.. Я ня ведаю, чаму гэта? Мусі гэтыя цяперашніе умовы майго жыцця гэтак мяне настройваюць... Ах, Божа! Ведаеш, Костусь, мне здаецца, каб я так мог заняцца толькі адной сваей работай, а не разрываўся на часткі, каб ня трэба было бязупынна думаць аб штодзённым куску хлеба, аб малаку для дзіцяці—вось тады-б пісаў!.. (З лятученьнем): Раніцай устаеш з ложка, а тут для цябе ўсё гатова. Даюць табе салодкую каву з булачкамі,—пасьнедаў, пасья закурыў добрую папіросу, сеў за працу, аб збедзе ня трэ' клапаціцца, прыйшла пара і цябе клічуць на, гатовы ўжо, сытны абед... Вось тады-б пісаў!..

КОСТУСЬ. Хто ведае... можа-б ты ў гэтакіх абставінах нічога-б не напісаў!

ВАСІЛЬ. Не! брэшаш! усё роўна пісаў-бы! Дзе ля чаго я пішу? Я чую патрэбу, мне хочацца паказаць людзём, што ў мяне накіпела ў душы. І апроч таго я веру, што пяром сваім я прынясу карысьць нашай справе.

КОСТУСЬ (ірон.). Справе?—нашто гэта? Каму гэта патрэбна?

ВАСІЛЬ. Э, кіньма лепш! Мы гэтулькі ўжо разоў гутарылі аб гэтым і ніколі ня можам згадзіцца. Дык навошта-ж спрачацца без патрэбы?

КОСТУСЬ. Бо ў цябе ўсё гэтак проста, ясна, выразна: або так, або не, калі ня чорнае, дык белае. Ты браток, забываешся, што паміж „так“ і „не“ ёсьць цэлыя пераходныя ўсходы сумлеўкаў, што між чорным і белым ёсьць цэлая гама шэрых тонаў. Ты смела выстаўляеш сваю душу на паказ, а ёсьць душы, як далікатная йскрыпка, якую якісь дурны дравасек можа цюкнуць сякерай і скалечыць яе на заўсёды. І ёсьць людзі, якіе хаваюць сваю душу ў футляр, каб іншыя бруднымі сваймі лапамі не чапалі яе.

ВАСІЛЬ. Э, чорт з ёй! няхай іграе! Няхай — як кажа поэт — іграе, пакуль ня трэсьне, каб аж вушы драла, каб так заіграла, каб зямля скакакала!.. Але, пачакай, браток! — датычна твайго „так“ і „не“ ты ня зусім справядліва кажаш. О, не! Хто лепш можа ведаць, якіе крутые ўсходы вядуць ад „так“ да „не“, — такія, што галаву можна скруціць. Ты думаеш, што мне да майго, „так“, да маея праўды, лёгка было дайсьці? бяз болю? О, не! Бацькі ад калыскі вучылі мяне чужацкай мовы, школа вучыла мяне любіць чужую культуру, гэтакія тыпы, як ты, сьмяяліся з маіх сумлеўкаў, з маіх духоўных мук, шмат дзён, многа бязсонных ночаў прышлося біцца галавой аб сьценку, каб рашыць балючае пытаньне. Цяжка было, ох, як цяжка кінуць усё тое, чым ты быў узгадаваны, тое, з чым ужо зжыўся, як з уласным, назваць усё гэта чужым і вярнуцца да прымітываў. Ты думаеш, што лёгка церабіць новы шлях, гдзе спогаду так мала, а толькі чутно злостны хіхот начніц?

КОСТУСЬ. Але нашто церабіць гэты «новы шлях»? Нашто выбівацца над шэрую масу ціхіх людзей? Няўжо-ж не ляпей, зачыніўшы пэрлы сваей душы на крэпкі замок, кінуцца на хвалю жыцьця і — плыць туды, гдзе большасьць? Нашто лобам біцца аб сьцяну?

ВАСІЛЬ. Калі-б усе людзі думалі так, як ты, дык жыцьцё замёрла-бы, навет зямля перастала-б круціцца. Калі-б Колюмб плыў туды, гдзе большасьць, дык не адкрыў-бы Амэрыкі, Магамэт, калі-б цябе паслухаўся, не стварыў-бы новай рэлігіі, Шварц, калі-б жыві паводле твае рэцэпты, дык-бы ня выдумаў пораху... Хто хоча нешта пакінуць новым пакаленьням, хай плыве проціў цячэньня!... Сягоньня нас аплёўваюць сьмехам і абкідаюць каменьнямі, а пасья сьмерці будуюць ставіць нам памятнікі...

КОСТУСЬ. А! вось, куды мы заехалі!.. Гэта ўсё робіцца, значыцца, для пасьмяротнага памятніка? Ха - ха - ха...

ВАСІЛЬ. Ну? чаго сьмяешся? А калі-б навет і так? Ад лёсу свайго трэба вымагаць многа. Бо калі твае лятуценні не палятуць далей поўнай міскі стравы, дык лёс нічога больш, апрача дзіравых ботаў і латаных парткоў табе ня дасьць, і навет пасья, сьмерці застанецца табе імя галадранца.

КОСТУСЬ. Ну, але канкрэтна: куды-ж ты ідзеш? Ты кідаеш багатую культуру, якая сотні гадоў разьвіралася і хочаш ісьці туды, дзе людзі навет імя сваё запамнілі.. Наш народ яшчэ аб сабе нічога не сказаў.

ВАСІЛЬ. Стой, чакай, браток! Што скажа сьвету наш, збудзіўшыся ад векавога сну, народ, гэтага ня ведаеш ані ты, ані я... Я веру ў адраджэньне свайго народу, як сярэднявковыя рыцары, ішоўшыя ў крывавы паход, верылі ў справядлівасьць свае справы. Я веру—а вера робіць цуды. Народ наш праз шмат гадоў аддаваў свае лепшыя сілы на службу чужынам, узбагачваючы гэтак чужыя культуры, але, калі ён пачне жыць сам для сябе, тады ў хуткім часе багата закрасуецца наша культура... Быў час, калі беларускіх адраджэнцаў была толькі малюсенькая жменька, але яны верылі ў сваю справу і стаўся цуд!.. Цяпер—грамада!.. Але чаго-ж ты ізноў сьмяешся? Усялякія новыя клічы кідаюць у народ ня масы, а паадзінокія людзі,—масы толькі пасья йдуць за імі. Але дзеля гэтага трэба мець веру ў сваю ідэю—і ўскалыхнеш народ!

КОСТУСЬ. Дзіця ты! Выгадаванае ў гарадзкіх сьценах дзіця! Ты ня ведаеш народу, ніколі ты ня быў на вёсцы. Ідзі на вёску, глянь! Папробуй там казаць аб Беларусі, аб бацькаўшчыне—усе падумаюць, што ты з глузду зьехаў. І ніколі не даб'ешся

там нацыянальнай сьвядомасьці, бо калі хто каталік, дык скажа табе: я „польскі“, а калі праваслаўны— дык: я „рускі“. Нацыянальныя паняцьці у галаве селяніна пераблуталіся,—ён ведае толькі адно, што ён — „тутэйшы“.

ВАСІЛЬ. Але, вось-жа гэтая яго „тутэйшасьць“ і давядзе яго да нацыянальнай сьвядомасьці, бо ён, у канцы канцоў, зразумее, што і польскі пан, і расейскі чыноўнік—людзі тут чужыя, а ён—гэты тутэйшы беларускі мужык—гаспадар свае зямлі.

КОСТУСЬ. Нічога гэтага ня будзе! Адзін заха-ча зрабіцца падобным да пана, другі да чыноўніка, бо яны тут прадстаўнікі вышэйшай культуры, і аддасьць душу свою ў вечны палон—адзін аднаму, другі другому. Нічога на гэта не парадзіш.

ВАСІЛЬ. Вось-жа ўся штука ў тым, каб не даць душы ў палон!

КОСТУСЬ. Вы гэта патрапіце? Хэ-хэ!

ВАСІЛЬ. Мы ў гэта верым!

КОСТУСЬ. Скуль сілы на гэта?

ВАСІЛЬ. Сіла—наша вера. Вера такіх, як Багдзевіч, як я, як іншыя. Гэта вялікая вера, што горы з месца кратае...

КОСТУСЬ. Ах, ізноў дэкламацыя!.. Згадзіся-ж ты са мной, што гэта толькі пустыя словы, фантазія... Ну, але я цябе разумею,—гэтая твая „вера“—гэта ёсьць патрэбны для твайго жыцьця наркотык. Адзін п'е гарэлку, іншы курыць оп'юм, трэйці нюхае кокаіну, а ты—хэ-хэ-хэ—маеш сваю „веру“. І тая толькі розьніца між п'яніцай ці кокаіністым і табой, што тые не вымагаюць для сябе пашаны альбо ўдзячнасьці ад патомства, а ты хочаш, каб табе—хэ-хэ—паставілі памятник... Але нашто? Ці так, ці сяк—памрэш і ня будзеш мець магчымасьці пахіліць галаву перад сваім рэзьбяным патрэтам.

ВАСІЛЬ (знэрваваўшыся крыху). А ты ня можаш устрымаць свае нэрвы і злосна пачынаеш кусацца?

КОСТУСЬ. Не, я ня кусаюся, але толькі кажу, што думаю... Ты добра ведаеш, што ты для іншай багацейшай культуры, дзе былі ўжо свае Шэкспіры, Мольеры, Кальдэрона, або Міцкевічы ці Пушкіны— мала мог-бы зрабіць і загінуў-бы ў моры забыцца, а тут для беларусаў ты будзеш „вялікі слаўны поэт“ ха-ха!... Вось ключ усей справы! Вось дзеля чаго ты ляціш з рагацінай на крыльля ветранаго млына.

ВАСІЛЬ. (Злосна). Ня ведаю, за што хацеў ты мяне балюча ўкусиць, але табе гэта не ўдалося. Як злы сабака, ты кінуўся на мяне, але ўчапіўся зубамі толькі за вопратку мне... Але каб з табою сквітавацца, скажу ў свой чарод, што я думаю аб табе: сумленьне цябе мучыць, што ты нічога ня робиш і спакойна глядзіш, як бяруць душы ў палон, іронічным сьмехам стараючыся заглушыць голас свайго сумленьня. Можа дзеля таго ты і ўцёк з вёскі, каб лягчэй забіць голас душы свае. Але бачу, што ёсьць нешта гэткае, што сядзіць у сэрцы тваім і грызе цябе. Я добра ня ведаю, што гэта, але бачу, што нешта грызе цябе... І я ведаю адно: ты зайздросьціш мне! ты хацеў-бы хоць частку веры маеі мець, дзеля таго ты спрэчкі вядзеш са мной. Хто ведае, можа на самым дне душы тваеі гэта вера ўжо загарэлася, але ты плюеш ува ўласную душу і стараешся загасіць сьвяты вагонь. Ты захінуўся ў дурны плашч пэсыміста-сцэптыка і праз нейкую дзіўную злосьць хочаш атрутаю свайго штучнага нявер'я атруціць мой дух. Скінь плашч! далоў чорную маску з твару, будзь чалавекам сёньняшняга дня: жыві, працуй, змагайся!

КОСТУСЬ. Я бачу адно: задоўга я ў цябе жыву, дадзелі мы адзін аднаму. Паміж прыяцелямі тады дружба крапчэе, калі яны рэдка бачаць, адзін

аднаго. Калі мы хочам далей заставацца прыяцелямі дык мы павінны рэдка бачыцца, гадуючы ў душах толькі ўспамін нашых, супольна перажытых, дзіцячых гадоў.

ВАСІЛЬ. Растацца можам хоць сягоння. Я цябе тут жыць не прымушаю.

КОСТУСЬ. Ты хочаш сказаць, што ляпей было-б, каб я выехаў з тваёй кватэры?

ВАСІЛЬ. Вось—тое я й кажу.

КОСТУСЬ. Ну—добра! Няма ніякіх перашкодаў. Трэба толькі разрахавацца. Колькі я табе павінен заплаціць?

ВАСІЛЬ. Ты жартуеш! Гэта-ж я табе вінаваты!

КОСТУСЬ. Я ня ведаю... Я нічога не рахаваў... Як скажаш, так і добра.

ВАСІЛЬ. Ага! Разумею! Ты ведаеш, што я заматаўся ў гэтым даўгу, як у сецях, — ты зумысьля мне гвалтам піхаў грошы, каб цяпер вось сваім велікадушным жэстам стаптаць мяне ўшчэнт... Не, не! Кажы, колькі табе ад мяне належыцца?

КОСТУСЬ. Ах, Божа мой!... Дык-жа я кажу, што ня ведаю.

ВАСІЛЬ. Ня ведаеш? Ну, дык пастарайся прыпомніць і скажы мне. Я да заўтра заплачу табе ўсё — кожную капейку.

КОСТУСЬ. Можаш гэтак не сьпяшацца.

ВАСІЛЬ. Не! пасля гэтай гутаркі, я нічым не хачу быць табе абавязаны.

КОСТУСЬ. Хэ! ня першая гэта такая ў нас гутарка...

ВАСІЛЬ. Але апошняя!

КОСТУСЬ. Бог дасьць мо' й не апошняя.

ВАСІЛЬ. Я маю надзею, што мы ўжо растаемся.

КОСТУСЬ. Але. Гэта канешна патрэбна.

ВАСІЛЬ. І я так думаю.

КОСТУСЬ (глядзіць іронічна на Васіля). Хэ-хэ-хэ! Ну, значыцца дакучаць тут табе больш ня буду. Іду складаваць свае рэчы...

ВАСІЛЬ. І абрахуй, калі ласка, колькі я табе вінаваты?

КОСТУСЬ (выходзячы). Добра... добра...

Зьява 7.

ВАСІЛЬ (адзін).

ВАСІЛЬ. О, Божа мой! Скуль узяць грошы, каб аддаць яму?! О, Божа мой, галава трашчыць. Скуль узяць?!...

Зьява 8.

ВАСІЛЬ і ЯДЗЬКА (ўваходзіць).

ЯДЗЬКА. Ну, я ўжо ўсё устроіла. Заўтра можна будзе аддаць дзіця ў прытулак. Там вельмі добра...

ВАСІЛЬ. Ведаеш, я толькі што пасварыўся з Костусем...

ЯДЗЬКА. Ну, гэта не пяршыня!

ВАСІЛЬ. Трэба канешна аддаць яму ўсё, што мы вінаваты! О, Божа мой! скуль узяць?!

ЯДЗЬКА. А адкуль-жа ж мы возьмем гэтулькі грошай!.. Колькі гэта будзе?

ВАСІЛЬ. Я сам добра ня ведаю. Шмат!

ЯДЗЬКА. Э, ня дуры галавы! Гэтулькі разоў ты ўжо сварыўся з ім і пасья была ізноў згода. Гэтак сама будзе і цяпер.

ВАСІЛЬ. Не, цяпер зусім што іншае цяпер інакшая справа. Я не магу болей з ім жыць. Ён ядам сваім атручвае маю душу, ён адбірае ад мяне маю веру—я даўжэй не магу!..

ЯДЗЬКА. Якую веру?

ВАСІЛЬ (глянуўшы на яе пальто). Ах, Ядзечка! Ведаеш што? Толькі ты, калі ласка, нягневайся на мяне... Трэба яму аддаць усё, ўсё да капейкі!... У мяне ёсьць добры проэкт... Толькі ты, Ядзенька, ня гневайся...

ЯДЗЬКА. Ну што? Кажы!

ВАСІЛЬ. Я прадам тваё пальто. За яго многа дадуць. Я яму кіну ў твар усе грошы, я не хачу быць у матар'яльнай ад яго залежнасці...

ЯДЗЬКА. Што?! Прадаць пальто?! О, выбачай! Дудкі! Хочаш мусі, каб я йзноў хадзіла абарвана, як жабрачка. Не, гэтага ніколі ня будзе! Паўлінка мне дала пальто і я табе яго не аддам, каб ты ня ведаю што!... Э, разумны які!—На службу, якую яму людзі добрыя даюць, ісьці ня хоча, а карыстацца чужым дабром, дык ласы. Кабы ты меў алей у галаве, працаваў, як усе іншыя людзі, дык-бы мы і ў Костуся гэтулькі не напазычаліся! А цяпер раптам захацелася прадаваць маё пальто! Хэ, бачыш яго!

ВАСІЛЬ. Ах, якая ты подлая, Ядзька!... Дык слухай-жа: сягоньня (а пранаецца) вось зараз-жа іду да мужа Паўлінкі і бяру гэту праклятую службу. Усё зраблю, чаго ты хацела, за што мяне штодня як тупая піла, пілавала. Душу чорту, калі захочаш, аддам, але годзі ўжо гэтых вечных закідаў, гэтага бязупыннага пілавання нейкай службай. Вось-жа іду, буду рабіць, як ты хацела, але тады ўжо—годзі маўчы!

ЯДЗЬКА. І добра зробіш. Як будзеш сыты, дык і ляпей будзе пісацца гэтая твая драма.

ВАСІЛЬ. Не! Драма ўжо ніколі ня будзе напісана, нічога ўжо з гэтага ня будзе, калі й ты мяне яшчэ грызеш, дык прападзі ўсё! Усё ў печ, усё! Усё!! (кідае свае рукапісы ў печ і падпальвае). Хай усё гарыць, хай усё прападае, як прападае маё жыццё!... Усё далоў! Цяпер я буду сыты

працавіты чалавек — і добры муж. (Няпрытомна).
Во-во! Гарыць ужо! гарыць! Во—бачыш? гэта твая ра-
бота!—гарыць! Ах подлая ты! што ты нарабіла!

ЯДЗЬКА. Во—яшчэ чаго! Няўжо-ж гэта я
зрабіла? Ты-ж сам кінуў усё ў печ, я табе не ка-
зала.

ВАСІЛЬ (глядзіць са сьлязьмі ў вачох
на вагонь). О, Божа мой! што я зрабіў! што я
зрабіў! (хапаецца за галаву і плача).

З а с л о н а.

А К Т ІІІ.

Зьява 1.

На сцэне сядзіць **Костусь** і акомпаньёе сабе на гітары. Каля яго спака-
каваные ягонныя рэчы. Ён пяе:

Ня чўрайся, дзяўчынка, галубка, мяне,
Пажалей, прыгалуб бедака-сірату.
Збудзі сэрца, збудзі, хай навек не засьне,
Дабудзь песьню з душы, разгані цемнату.

Ня было мне пацех ад людзей, ад жыцьця,
Не заглянула сонца у хату маю, —
Віхры гналі-гулі без канца, бяз пуцьця,
Ажно долю паганую кляў я сваю.*)

Нехта стукае ў дзьверы.
КОСТУСЬ. Калі ласка.

Зьява 2.

КОСТУСЬ і **БАГДЗЕВІЧ** (уваходзіць).
БАГДЗЕВІЧ. Добры дзень, паночку!
КОСТУСЬ. Добры дзень!

*) Словы Я. Купалы.

БАГДЗЕВІЧ. Што-ж гэта вы з чэмаданчыкам?
Можа едзеце да сябе на вёску?

КОСТУСЬ. Не. Перабіраюся на новую кватэру.
Чакаю толькі, каб нехта прышоў, бо няма як зра-
біць з ключом... А можа хутка й на вёску паеду.
Нуда нейкая села на сэрца.

БАГДЗЕВІЧ. Нуда? Багатыя людзі, каторыя ма-
юць гэтакі збытак у жыцці, як нуда. Мы людзі бед-
ныя, мы гэтакіх роскашаў ня ведаем.

КОСТУСЬ. Людзі, каторых увесь ядыны скарб
толькі нуда, можа бяднейшыя за вас.

БАГДЗЕВІЧ. Быць можа... быць можа... І гэта
праўда. Не зашмат багацьця. калі засталася адна
толькі нуда... (Зьмяні ўшы тон). Калі, панок, па-
едзеце да сябе ў маёнтак, дык скажэце мне, калі
ласка... Добра?

КОСТУСЬ. А, вы можа хацелі-б паглядзець гэ-
тыя паперы?

БАГДЗЕВІЧ. Але, але. Калі пазволіце, дык па-
едзем разам. Для вас гэтыя паперы глупства, старое
непатрэбнае сьмяцьцё, страва для пацукоў, а для
нас гэта мае вялікую вартасьць, для нас гэта можа
скарб. Шаснаццаты век! гм! гм!.. Апрача таго мы
думаем наладзіць там блізка вас 'беларускую школу.
Калі-б вы захацелі—маглі-б нам у гэтай справе па-
магчы.

КОСТУСЬ. Пане Багдзевіч! Вы-ж добра ведаеце,
што я да гэтай работы няздатны.

БАГДЗЕВІЧ. Ашукваеце самі сябе, пане Ко-
стусь! Калі-б вы толькі захацелі, шмат-бы маглі зра-
біць карыснай работы.

КОСТУСЬ. Хэ-хэ-хэ, Божа мой! Чаго вы ўсе
ад мяне хочаце? Вось-жа аб тое й ідзе, што я ня
маю веры ў карыснасьць гэтай работы. Можа-б я й
хацеў мець гэтую веру, так як вы, але я яе ня маю.

Дайце мне раней веру—вось што! Але кіньма лепш. Два дні назад я гутарыў аб гэтай справе з Васілём... І цяпер я пакідаю іхнюю кватэру—вось фінал гэтай гутаркі! Хэ-хэ!..

БАГДЗЕВІЧ. Ну, глупства! Васілёк—гарачы хлопец, палаяўся мусі трохі з вамі. Ня трэба на яго за гэта злавацца. Але дзе-ж ён? ня ведаеце, ці скоро вернецца, бо маю да яго важную справу.

КОСТУСЬ. Ён хутка прыдзе са службы... А вы можа яшчэ нічога ня ведаеце? Ён дастаў пасаду ў хлебным бюро... А дзень перад тым спаліў усё свае рукапісы.

БАГДЗЕВІЧ. Што?! Спаліў! Чаму?!

КОСТУСЬ. Спаліў усё. Як гэта здарылася—ня ведаю, я пры гэтым ня быў... Два дні ўжо, як маўчыць і ні са мной, ні з жонкай сваей не гавора ні слова...

БАГДЗЕВІЧ. Усё спаліў!? Не разумею, што-ж гэта... Значыцца й сваю драму?

КОСТУСЬ. І драму.

БАГДЗЕВІЧ. Ах, вар'ят! вар'ят! Ён чытаў мне першы акт, такая арыгінальная рэч!.. Ну, я-ж яму за гэта задам фэферу! Ах, шалёны хлопец!.. (разгледзіўшыся па хаце). Ну, а дзе-ж іхняе дзіця? Ня відаць нешта...

КОСТУСЬ. Адалі ў прытулак. А на другі дзень захварэла тамака. Жонка Васіля цяпер цалюсенькіе дні сядзіць у прытулку пры дзіцяці.

БАГДЗЕВІЧ. Эх, між намі кажучы, дык толькі лішніе клопаты зваліліся ім на галаву праз гэтае дзіцянё! Цяпер такія цяжкіе часы, Васіль б'ецца як рыба аб лёд, каб сяк-так пракарміцца, а тут вось яшчэ: новая бяда!

КОСТУСЬ. Наагул усё іхняе жыццё склеілася ня так, як трэба... (чуваць за сцэнай крокі).

Ну, вось нехта йдзе, пэўне ён; трэба мне ўжо ехаць: чэмаданчык у руку, гітару пад палу—і, значыцца, на новую кватэру!

БАГДЗЕВІЧ. Можа крыху ўстрымаецца? Тое, што я зараз скажу, можа й вас, „бязьвернага“, крыху зацікавіць.

З Ъ Я В А З.

ТЫЕ-Ж і ВАСІЛЬ (уваходзіць пануры)

ВАСІЛЬ (да Багдзевіча). А! вы тут? Добры дзень.

БАГДЗЕВІЧ. Добры дзень. Ну, як-жа ж жывецца на новай службе?

ВАСІЛЬ. А хай яна згарыць гэтая служба! Вы ведаеце, колькі я працую? Цалюсенькі дзень да восьмай гадзіны ўвечары! Вось цяпер прыбег на абед ды йзноў пайду назад. Гэта хіба сам чорт выдумаў, каб адабраць у чалавека рэшту духоўнай яснасьці, здольнасьці думаць палюдзку.

БАГДЗЕВІЧ. А гэта ўжо такая сыстэма, каб высмактаць у чалавека ўсю энэргію, ўсю магчымасьць протэсту і перарабіць яго ў бязвольную жывёлу... (інш. тонам). Ну, але, браток! трэба цябе вытармашыць за вушы: што-ж гэта ты зрабіў? ты спаліў усе свае рукапісы?

ВАСІЛЬ. Э! не ўспамінайце!

БАГДЗЕВІЧ (перадразьнівае). Не ўспамінайце!!.. Нябось, шкадуеш цяпер свайго шаленства!... Ну, але ня спускай носа: бярыся ізноў за работу і хутчэй давай што-колечы ў газэту!

ВАСІЛЬ. Я сам ня ведаю, ці я вазьмуся калі за пярэ...

БАГДЗЕВІЧ. Ну, гэта ты, браток, дарма.. Але нічога! Зараз інакш засьпяваеш, як скажу, чаго

сюды прыйшоў. (Выймае з кішані нейкую паперку). Маеш, чытай.

ВАСІЛЬ (пераб'ягае вачыма паперку і гавора з вялікім дзівам). Што гэта?! Не разумею... Няўжо-ж праўда!? Не! трудна верыцца! Гэта хіба мана!

БАГДЗЕВІЧ. Не, браток! — Прабраўся праз фронт Пышка,—ты яго мусі памятаеш?—і вось прывёз гэтую вестку: 18-га сьнежня 1917-га году ў Менску на Ўсебеларускім Зьездзе аб'яўлена незалежная Беларуска Рэспубліка. Разумееш ты вагу гэтага момэнту? — сабраліся гэтыя нашыя „простыя“ людзі з усіх куткоў Беларусі—гэтыя мужыкі ў сьвітках і салдаты ў шэрых шынэлях і голасна перад усім сьветам выказалі сваю волю!.. Ці мы, браток, калі адзінаццаць гадоў назад выпушчалі на Віленскай вуліцы першы нумар „Нашай Долі“, маглі спадзявацца, што кінутае намі зьрнё ў гэтакім хуткім часе дасьць такі багаты ўсход?!

ВАСІЛЬ (праз гэты час зірнуў далей у паперку і спалохаўся). Што гэта?! Бальшавікі зьезд разагналі? Як-жа ж гэта?!

БАГДЗЕВІЧ. Гэта нічога, браток! Не палхайся! Нічога.. Гэта глупства! Важна тое, што народ, пасья доўгага заняпаду, пасья векавой маўчанкі, выявіў сваю волю. Падумай толькі: больш як паўтары тысячы дэлегатаў з розных беларускіх гарадоў, вёсак і мястэчак, ад розных беларускіх арганізацыяў, казалі тое вялікае слова, аб якім дзесяць гадоў назад, у мінуты самых найсьмялейшых лятуценняў, мы яшчэ падумаць ня сьмелі... Тут ужо, браток, пункт, канец, далей ужо няма чаго казаць. Ужо ўсё сказана...

ВАСІЛЬ (як ува сьне, як рэха). Бальшавікі зьезд разагналі...

БАГДЗЕВІЧ. Няхай! няхай! Няхай гоняць, ня-

хай зьдзекуюцца, цяпер нам ужо ня страшны ніякіе штыхі. Тут мы стогнем пад адным окупантам—немцам, там зьдзекуецца над намі іншы окупант—бальшавік, але пасеянае зярнё ужо ўзыходзе... Воля народная, як тая пружына: чымсь крапчэй яе пацісьнеш, тым сільней яна адскоча. Няхай як найболей робяць нам крыўды, зла,—тым вялікшую злосьць пакінуць яны ў нашых сэрцах. Але, браце мой! чымсь болей крыўдаў, тым хутчэй расплюшчацца вочы народу..

Цяпер, браток, справа вось у чым: трэба нам канешне паслаць ганца з пісьмамі ў Менск. Трэба будзе ісьці пехатой, бо іншага спосабу няма. Дзеля гэтай работы патрэбны чалавек энэргічны, лоўкі і ўсей душой аддаўшыся справе, бо апрача перадачы пісьмаў, трэба будзе ім многа растлумачыць словам жывым. Вось гэтакі чалавек—гэта ты! другога няма. І мы рашылі запрапанаваць табе... Ты падумай і заўтра дасі адказ.

ВАСІЛЬ. Ня трэба думаць: я—пайду!

БАГДЗЕВІЧ. Ну, вось і добра... Аб жонцы і аб дзіцяці тваім мы ўжо паклапаціліся: наш камітэт дасьць ёй невялічкую месячную падмогу. Невялічкую, бо самі ведаеце, што грошай цяпер ёсьць надта мала... Блізка фронту, з гэтага боку жыве адзін наш чалавек—свядомы беларус. Глаўнае, каб неяк дабрацца да яго, а там ён ужо дапаможа прайсьці праз фронт. Прыходзь да нас сягоньня ўвечары, аб гэтай справе пагаворым шырэй, абмазгуюем увесь плян, а пакуль што, бывай здароў. (Падае руку Васілю).

ВАСІЛЬ. Бывайце...

БАГДЗЕВІЧ (выходзячы, да Костуся). Бывайце здаровы, панок! Аб тым, што вы тут чулі, нікому не кажэце нічога лішняга (выходзіць).

КОСТУСЬ. Можаце быць зусім спакойны.

Зьява 4.

ВАСІЛЬ і КОСТУСЬ.

ВАСІЛЬ (пабачыўшы Костуся, з дзі-
ам). А! ты тут?

КОСТУСЬ. Але. (Падыходзіць да Васіля)
Падай мне руку, Васілёк!

ВАСІЛЬ (падае руку, нейкі час гля-
дзяць моўчкі сабе ў вочы, пасля разам
закідаюць адзін аднаму руку на шыю і
цалуюцца). Я, Костусь, у гэтакі момэнт не магу ні
на каго злавацца, асабліва на цябе... У гэтакі момэнт,
калі мне хочацца душу адкрыць, параіцца, пагута-
рыць аба ўсім.. Я з дзіцячых гадоў прывыкшы ка-
заць табе ўсё, як на споведзі. Вось я й цяпер... Але—
не! Лепш ня будзем гаварыць аб гэтым: я-ж напе-
рад ведаю, што ты скажаш аб маёй падарожы: ска-
жаш, каб я ня йшоў.

КОСТУСЬ. Наадварот. Я кажу: ідзі!

ВАСІЛЬ (зьдзіўлены). І ты кажаш ісьці?!—
вось добра! вось я шчаслівы... Але толькі, Божа,
што скажа на гэта Ядзя?.. З ёю будзе цяжкая гу-
тарка...

КОСТУСЬ. Васіль! І я хачу з табой пагавя-
рыць аб адной важнай справе: хачу цябе спытацца...

ВАСІЛЬ. Пытайся.

КОСТУСЬ. Ці калі... Што ты думаеш аб сваім
будучым жыцці?.. Не! я кажу ня тое!.. Ці ты ўжо
думаеш ліквідаваць сваё віленскае жыццё?

ВАСІЛЬ. Як гэта? Я не разумею.

КОСТУСЬ. Ці ты думаеш вярнуцца калі-ко-
лечы сюды, назад, у гэты дом, да свае жонкі, да
дзіцяці?.. Кажы толькі праўду!

ВАСІЛЬ. Ну, але!..

КОСТУСЬ. Не, ты добра заглянь у сваю душу:

ці там у тваёй душы на самым дне няма затоенага хаценьня разам з пачаткам новага жыцця ў Менску парваць усе ніці, якія зьвязваюць цябе... з мінулым?..

ВАСІЛЬ (глядзяць адзін аднаму ў вочы). Ты дзіўна ўмееш чытаць у маёй душы. Таіць ня буду: гэтае хаценьне ёсьць, але я ў гэтым не вінаваты, гэта без мае волі, і я ніколі гэтага не зраблю, я так яе не пакіну, я буду прысылаць ёй грошы, апрача таго—ты чуў?—Багдзевіч абяцаўся памагаць; пасья, як скончыцца вайна, яна прыедзе да мяне ў Менск — і заживём пановаму.

КОСТУСЬ. А калі-б яна... захацела з табой растацца?

ВАСІЛЬ. Яна? Не, ніколі... Гэта ня здарыцца...

КОСТУСЬ. Ты гэтакі пэўны?

ВАСІЛЬ. Ну але, але!..

КОСТУСЬ. Ну, а калі-б гэтак было, ты-б ня меў да яе ніякай пратэнсіі?

ВАСІЛЬ. Ну, ведама, што не. Я сам першы не пакіну яе з дзіцянём, але калі-б яна захацела са мной растацца — дык вольнаму воля... Нічога не парадзіш...

КОСТУСЬ. Васілёк! Скажы праўду: ня любіш ты свае жонкі?

ВАСІЛЬ. Ах, нашто ты гвалтам урываешся ў самую глыб маёй душы? Гэта такое пытаньне, на якое я сам сабе ня даў яшчэ адказу, а ты хочаш, каб я адказваў табе.

КОСТУСЬ. На бойся глянуць праўдзе ў вочы. Ты-ж рад, што вольнай птушкай паляціш туты, дзе цябе чакае слава, работа, сытасьць?

ВАСІЛЬ. Але... Усё гэтае дасюляшняе жыццё, усе гэтыя спрэчкі, нязгоды гэтак мяне змучылі, што я рад пажыць цяпер адзін—вольны, сам сабе пан...

КОСТУСЬ. Ну, вось — гэта я так і думаў.. Ты—выбачай—зробіў вялізную абмылку, ажаніўшыся з Ядзяй, і вось цяпер у цябе зьяўляецца здаровае хаценьне паправіць гэтую абмылку. Але. Абмылку ты сваю паправіш, але не паправіш крыўды, якую ёй зробіў...

ВАСІЛЬ. Крыўды?

КОСТУСЬ. Але, крыўды. Ты пойдзеш сабе ў сьвет адзін, вольны, такі самы, які быў раней, а яна застаецца тут з дзіцянём.. Табе мора будзе па калены, тады ак яна будзе тут цяжка прабівацца з дня ў дзень, бяз ніякай надзеі на сьветлую будучыну...

ВАСІЛЬ. Чаму ты так кажаш? Я-ж не сказаў, што пакіну яе назаўсёды. Я толькі пайду ў Менск, устроюся там, а пасля яна прыедзе да мяне і будзем складна жыць. Вось толькі пастаўлю ў Менску на сцэне сваю драму... Ах, нашто я спаліў, свае рупісы! Але гэта нічога!.. Я хутка напішу ізноў усё, што спаліў, вось сягоньня навет пачну пісаць... Можна навет перад сваім выхадам у Менск пасьпею скончыць... Калі ў Менску ёсьць беларускі тэатр, ёсьць артысты... Там згуляюць...

КОСТУСЬ (апрагнаецца).

ВАСІЛЬ. Ты куды йдзеш? Пачкай крыху, не пакідай цяпер мяне аднаго. Так хочацца пагутарыць...

КОСТУСЬ. Іду папрабаваць шчасьця. У кішані пуста. Рэшту апошняга выйгрышу ўжо прайграў, засталася ўсяго колькі марак. Трэба паставіць усё на карту. Калі выйграю, дык вып'ем сягоньня за тваю падарожу і за... нашу згоду.

ВАСІЛЬ. Пачакай яшчэ хвіліну!.. Або не! Ідзі ўжо, лепш ідзі, я цяпер застануся адзін... буду пісаць...

КОСТУСЬ. Ну, дык бывай здароў (выходзіць).

ВАСІЛЬ. Бывай!

Зьява 5.

ВАСІЛЬ (адзін). (Сядае, закрывае вочы рукамі; пасля гавора). Памятаю!.. ўсё памятаю! Зьява за зьявай праходзяць перад маімі вачыма... Вось я на гэтым затрымаўся:

Паклікала мяне тут вашых душ туга,
Паклікаў тут мяне сардэчны вашы боль,
І я ляцеў да вас, сьпяшаўся, як мага.
На гарфяных струнах іграе боль Эоль,
А я хачу крануць струны няшчасных душ,
Хачу, каб кожны з вас харошы быў і дуж,
Каб сьмела запяў гімн радасны жыцьця.

Гэта добра сказана: каб сьмела запяў гімн радасны жыцьця! (Сядае, шпарка піша, пасля раптам кідае пяро).

Менск! Менск! Ерузалім ты мой! Ці ты каменьнямі б'еш сваіх прарокаў, ці спатыкаеш іх разьвіўшымі галінамі?.. Ерузалім ты мой! бачу цябе!.. (як у экстазе). Горад шуміць... вуліцы заліты хвалямі сьвету... грыміць музыка...

Бачу! бачу!.. рэфлекторы й рампы кідаюць яркі сьвет на сцэну. У тэатральнай залі цёмна, ціша... Дых ува ўсіх грудзёх устрымаўся: чакаюць разьвязкі... І вось фінал! Заслона паляцела ўніз, тысячы далоняў пачалі пляскаць, сарвалася нейкае выцьцё, як шум бурлівага мора — гэта з тысячных вуснаў ляціць кліч: аўтор!.. аўтор!

Чую!.. чую!.. а выцьцё натоўпу расьце: аўтор, аўтор!..

Зьява 6.

ВАСІЛЬ і ЯДЗЬКА.

Уваходзіць Ядзька. Яна не распранаецца. Затрымалася ля стала і глядзіць упярод. Твар яе акамянеўшы ад болю, хаця кожную хвіліну можа сарвацца з яе грудзей стогн, а з вачэй сьлёзы.

ВАСІЛЬ. А! гэта ты!.. (прытамнее). А, вось добра, Ядзенька, што ты ўжо прыйшла... Нам трэба пагутарыць аб адной важнай справе... Быў тут нядаўна Багдзевіч... Казаў, што ў Менску... Ну, адным словам, мне трэба збірацца ў Менск... Важная справа... Трэба занесці пісьмы—і, апрача таго, мая драма... Я там пастаўлю на сцэне сваю драму... (паўза). Ну, але што-ж ты маўчыш?.. Што з табой? Чаму ты гэткая? Чаму маўчыш?!..

ЯДЗЬКА (ня вытрымаўшы, з плачам апускаецца на крэсла). Дзіця памёрла... Альфонсік сягоньня ў прытулку памёр... (плача, плач аблягчае яе мукі).

ВАСІЛЬ (уздрыгнуўшы ад гэтай весткі). Памёр!.. (Пасьля скура супакоіваецца і падыходзіць да Ядзі). Ядзенка! бедненкая!.. Ціханька! ціха! ня плач! Ядзенька!

ЯДЗЬКА. Мая віна! Ня трэба было... у прытулак!.. Тут-бы ён не захварэў... я-бы дагледзіла... Там—у чужых... (ізноў плача цяжкім плачам маці, ўтраціўшай дзіця).

ВАСІЛЬ. Ніхто не вінаваты... Ціханька, Ядзенька, ціха...

ЯДЗЬКА. І твая ў гэтым віна, і твая, і мая... На што было ў прытулак...

ВАСІЛЬ. Ціха, ціха...

З а с л о н а.

А К Т І V.

Дэкарацыя тая самая.

Зьява 1.

КОСТУСЬ і ВАСІЛЬ.

КОСТУСЬ. Значыцца сягонья йдзеш?

ВАСІЛЬ (увязваючы падарожны клумак). Але. Даўжэй ужо няма чаго сядзець. Трэба ўжо. І нялоўка перад Багдзевічам. Я-ж абяцаўся, што сягонья ўжо пайду.

КОСТУСЬ. Не баішся?

ВАСІЛЬ. Трохі жудасна. Зіма, няведамая да-рога, фронт... Але ўсё роўна! Я паставіў на карту ўсё, так як ты іншы раз кідаеш на зялёны стол усе свае апошніе маркі... Адзін з вузлоў, які зьвязваў мяне з Вільняй, ужо парваўся: дзіця памёрла. Шкада мне жонкі, яна шмат нацярпелася і цяпер яшчэ ня можа забыцца аб Альфонсіку,—але можа й ляпей, што гэтак сталася. Я ня меў у сэрцы сваім бацькаўскага каханья, я стараўся споўніць толькі свае абавязкі: я даставаў грошы, грэў малако... Але я ня мог так, як Ядзька, сядзець пры калысцы хворага дзіцяці і з болем у сэрцы глядзець на ціхае заміраньне маленькай істоты. І толькі тады, як пасля яго сьмерці я прыйшоў у прытулак і пабачыў гэты трупік малога чалавечка, у маім сэрцы зьявілася нейкая неапісаная літасьць і неразгаданае пытаньне: нашто гэтая істотка зьявілася на сьвет, дзе ня было ёй суджана ніякай радасьці спазнаць, а толькі ў муках закончыць сваё кароткае жыцьцё... Вось цяпер, думаю, Ядзька пайшла на могількі і сядзіць там адна і плача. А я гэтай распачы зусім не адчуваю.

КОСТУСЬ. Сэрца матчынае інакш адчувае сьмерць дзіцяці.

ВАСІЛЬ. Не, і бацькі ёсьць розныя. Я благі бацька, я ведаю. Мне здаецца, што ёсьць людзі, якіх мэта жыцця — памнажыць сваё патомства, і яны, бяз ніякай філязофіі, бяз ніякіх пытанняў сваім здаровым інстынктам любяць свой прыплод. А іншыя стаяць перад фактам паяўленьня на сьвет дзіцяці зьдзіўленыя, неспакойныя з безадказным пытаньнем у душы: нашто? Дзеля чаго зьявіўся між намі няшчаснымі новы чалавек? Навошта мы паклікалі ў сваю людзкую грамаду новага мучаніка? Нашто?

КОСТУСЬ. Але. Я цябе разумею... Але... Значыцца адна нітка, якая зьвязвала цябе з Вільняй — дзіця — ужо парвалася. Але-ж іншае? Ты-ж тут радзіўся, разам мы тут вырасьлі, няужо-ж бяз жалю кідаеш гэты горад, дзе з кожным каменем на вуліцы, дзе з кожнай цэглай у мурах зьвязаны нейкі ўспамін?

ВАСІЛЬ. Браток! Гэтулькі я тут у апошнія гады нацярапеўся, гэтулькі людзкой подласьці ў адносінах да сябе пабачыў, што хачу хутчэй ужо ўцячы адгэтуль. Праўда, — не бяз жалю. Я гатоў з пашанай цалаваць кожную цэглу ў мурах, абліваць сьлязьмі жалю кожны каменьчык на вуліцы, — але застацца жыць гэтак, як дагэтуль — не магу. Узыходзе сонца мае Бацькаўшчыны і я ляту туды, дзе неба пачынае чырванець на небасхіле, — на ўсход — у Менск. Там узыходзе зара майго новага жыцця!

КОСТУСЬ. Выбачай, але ты ўсё толькі гаворыш аб сабе... А жонка? Што яна на гэта?..

ВАСІЛЬ. Праўду кажучы, я зусім не спадзяваўся, што Ядзька справу мае падарожы ў Менск прыме гэтак спакойна. Я думаў, што будуць з яе боку перашкоды, адгаворы, спрэчкі. А яна мне толькі сказала: што-ж? калі тваё шчасьце ў Менску — кажа — ідзі! Я перашкодай табе быці не хачу. Калі там табе будзе добра — кажа — калі захо-

чаш, каб я пасья прыехала — дык добра. А не захочаш — Бог з табой, я жалю да цябе мець ня буду... І гэта яна сказала так ціха, з такім сумным паглядам сваіх васільковых вачэй, што за гэтыя словы я ізноў палюбіў яе. Яна — бедны, няшчасны чалавек, асабліва цяпер, пасья сьмерці Альфонсіка. Гэтыя словы і ўспамін той мінюты, калі мы пры труне дзіцяці, абняўшыся, разам заплакалі, прывязвае мяне да яе больш, чымся самыя гаручыя закляцці каханьня і прысягі вернасьці... А вось нехта йдзе... Мусі яна ўжо варочаецца са службы.

Зьява 2.

ТЫЕ-Ж І ЯДЗЬКА (ўваходзіць).

ВАСІЛЬ. Чаму-ж ты сягонья гэтак позна?

ЯДЗЬКА. Я сягонья дастала грошы. Я была на могільках і сказала сторажу, каб абчысьціў сьнег на магілцы Альфонсіка... Я сягонья толькі заўважыла, якое гэта прыгожае месца — узгорак, па бакох растуць маладыя бярозкі. Дзякуй пані Маліноўскай, што яна выбрала гэткае харошае месца!.. Як прыдзе вясна, пасею там кветкі... Васілёк! Трэба будзе паставіць белы невялічкі крыж...

ВАСІЛЬ. Добра, добра... Вясной паставім крыж... Вайна скончыцца. Я вярнуся з Менску, паставім крыж, і будзем ізноў разам жыць... А цяпер, Ядзенка, мне ўжо трэба зьбірацца...

ЯДЗЬКА. Што?! Ты сягонья ўжо думаеш ісьці? Дык-жа ўжо позна! Пачакай да заўтра.

ВАСІЛЬ. Не, Ядзя! Трэба сягонья. Гэта нічога, што позна; сягонья зайду хаця да Рудоміна, там пераначую, а заўтра далей... Каб хутчэй ужо быць у Менску...

ЯДЗЬКА. А грошы на дарогу? Ці маеш ты грошы? Ці даў табе Багдзевіч?

ВАСІЛЬ. Маю пару марак, можа хопе...

ЯДЗЬКА. Вось возьмі трохі, вазьмі палову маіх грошай, я-ж сягонья дастала пэнсію...

ВАСІЛЬ. Ды што ты! Здурэла ці што? Як-жа я ў цябе буду браць?...

ЯДЗЬКА. Нічаго... Я тут на месцы ў Вільні, а ты будзеш у дарозе. Я дастану, пазычу, калі мне не хваце, а табе неадкуль будзе ўзяць. Бяры, кажу табе!

ВАСІЛЬ. Не, не, Ядзенька! дзякую табе. Не...

ЯДЗЬКА. Ну, Васілёк! прашу цябе! Мне хваце...

ВАСІЛЬ. Ну, хіба трохі... Вось гэтулькі, (бярэ частку грошай) рэшту хавай для сябе, болей не вазьму!.. Дзякую табе!..

ЯДЗЬКА. Калі, далібог, чаму-ж так мала...

ВАСІЛЬ. Хваце... Ну, вась клумак ужо гатовы... Можна ўжо збірацца...

ЯДЗЬКА. Што-ж ты так мала бярэш з сабой? А порце?

ВАСІЛЬ. Я ўзяў адну кашулю і рукапісы... і годзі, бо цяжка будзе.

ЯДЗЬКА. У печы я паставіла кашу, ты можа зьеў-бы крыху перад дарогай?

ВАСІЛЬ. Не, ня хочацца нічога.

ЯДЗЬКА. Дык вась вазьмі з сабой хаця хлеба кусок, у дарозе захочацца.

ВАСІЛЬ. Я ўжо кусок узяў—рэшта для цябе застаецца... Ну, Ядзенька, дык, значыцца... (ня ведае што сказаць). Вось, значыцца, я і йду. А ты, Ядзенька, калі што... ты дрэнна мяне не ўспамінай.

ЯДЗЬКА. Ты ўжо йдзеш, ну, а як-жа ж твая драма?... ты-ж яшчэ ня скончыў!

ВАСІЛЬ. Ядзенька!.. Дзякую табе, дзякую! Першы гэта раз ты зацікавілася тым, што дорага для мяне... Я аб гэтым не запомню! Дзякую табе!.. Але,

тут у Вільні ўжо не магу пісаць. Ня хочацца, калі душа рвецца ў Менск. Там ужо скончу...

КОСТУСЬ (перад тым быў вышаўшы на мамэнт у свой пакой, цяпер варочаецца з рукавіцамі). Ну, браток, хацеў-бы я табе хоць чым-колечы дапамагчы, але голы як бізун... прайграўся... сам ведаеш...

ВАСІЛЬ. Костусь! Я й так узяў у цябе больш чымся маю валасоў на галаве.

КОСТУСЬ. Гэта нічога... Вось вазьмі на дарогу гэтыя рукавіцы... Цяпер зіма, сьцюжа, змерзьнеш,—у рукавіцах цяплей...

ВАСІЛЬ. Ха-ха! вось і абдарылі мяне чым хто мог: Багдзевіч—боты, ты—рукавіцы, а Ядзька грошы... а што ўсяго мне даражэй, Ядзенька, гэта тое, што ты зацікавілася лёсам мае драмы... Ах, вы! вы! (напалову сьмяецца, напалову плача, цалуе Ядзьку, пасья Костуся). Якіе вы ўсе добрыя!... Аднак страшна! Зіма, фронт, няведамая дарога... (Закрывае вочы рукамі).

ЯДЗЬКА. Васілёк! А можа ляпей ня йдзі! Вось можа, Бог дасць, хутка кончыцца вайна, тады заживем добра і бяз гэтага Менску...

ВАСІЛЬ. О не!! гэтага не кажы. Ісьці трэба!.. Вось памажы мне прывязаць на плечы клумак—ужо пара, цяпер дні кароткіе, спаймае мяне ў дарозе ноч. (Ядзька і Костусь памагаюць прычапіць клумак. Ядзька дастае застаўшыяся грошы, дае знак Костусю, каб той маўчаў і суне іх у клумак). Што ты там робіш? Нашто разьвязваеш?

ЯДЗЬКА. Маўчы, ня круціся, я зараз..

ВАСІЛЬ. Ах, нашто ты!.. Калі далібог... ня трэба...

ЯДЗЬКА. Ну, Васілёк! прашу! Такая падарожа, а ты бяз грошай...

ВАСІЛЬ. Далібог... я ня ведаю... О чорт!.. сьлёзы да горла лезуць... О, Божа!.. (хапае Ядзьку за руку і горача цалуе, пасьля абыймае яе; са сьлязой у голасе). Ядзька! Якая ты добрая! Я ніколі ня думаў... Ох, Ядзька! нашто ты такая добрая!.. О, лепш крычы на мяне, лай мяне— а нашто ты такая добрая!.. А я гэтакі нягоднік!! (плача на плячы Ядзькі).

ЯДЗЬКА (гладзіць яго па валасох і абцірае яго сьлёзы). Ціха, Васілек! і ты добры, і ты вельмі добры,—ня плач!

ВАСІЛЬ. Не, Ядзенка, я—благі, я—нягоднік! Ох! Які я нягоднік! Як я ненавіджу сябе! Але ты выбачай, дрэнна не ўспамінай... Усё будзе добра... Вайна скончыцца, прыедзеш да мяне ў Менск... Ну, але бывай здарова! (цалуе Ядзьку, пасьля Костуся). Ну, бывай здароў, дружа! (цалуюцца). Шмат я ў цябе напазычаўся, і, замест таго, каб зьвярнуць доўг, забіраю ў цябе апошніе рукавіцы. Але, я веру, што Бог паможа мне: аддам усё. Бывайце! (Выбгае).

КОСТУСЬ. Ды кінь! не кажы аб гэтым... такое глупства!—Шчасьлівай дарогі!

З Ъ Я В А Ъ.

ЯДЗЬКА і КОСТУСЬ.

ЯДЗЬКА (пасля паўзы задумаўшыся). Так!.. Значыцца пайшоў...

КОСТУСЬ. Але... (устае і йдзе ў свой пакой).

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Вы нікуды сягоньня ня йдзеце, прошу вас, бо мне сягоньня неяк боязна аднэй заставацца...

КОСТУСЬ. Я й ня йду. Я толькі ў свой пакой.

ЯДЗЬКА. Выбачайце, што я такая... з просьбай да вас: пасядзеце тут... крыху.

КОСТУСЬ. Я зараз — толькі вазьму гітару.. (выходзе).

ЯДЗЬКА. Адна.. адна на сьвеце...

КОСТУСЬ (ўваходзіць з гітараю, бярэ акорды).

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Як вам здаецца: ці Васілёк у Менску знойдзе шчасьце?

КОСТУСЬ. Той толькі здабывае нешта, хто ўмее рызыкаваць. А Васіль рызыконт. Ён, каліб граў ў карты, патрапіў-бы кінуць ва-банк—ня толькі ўсе свае грошы, а ўсё сваё жыццё. А выігравае толькі той, хто ўмее рызыкаваць.

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Як вам здаецца?— Можна гэта я была перашкодай Васілю ў яго жыцці? Можна я прынесла яму няшчасьце?

КОСТУСЬ. Абое вы былі нешчаслівы — не па сваёй віне.

ЯДЗЬКА. Ужо цямнее... О, Божа! Цяпер усюды сьнег, зіма, а Васілёк, бедны, ідзе адзін праз сьнег... (паўзачка).

КОСТУСЬ (бярэ акорды на гітары і напявае сабе пад нос).

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Я ўспомніла цяпер, што вы калісь казалі нешта аб гіпнозе... Калі я спыталася, хто вас загіпнозаваў—вы адказалі: васількі. Што гэта значыць?

КОСТУСЬ. Вы пытаецеся?.. Няўжо-ж вы ня ведаеце?..

ЯДЗЬКА. Не. Скуль-жа я магу ведаць, калі вы іншы раз гэтак дзіўна гаворыце, недагавараваеце.

КОСТУСЬ. Няўжо-ж узапраўды вы ня ведаеце?

ЯДЗЬКА. Дык кажу-ж: не!

КОСТУСЬ. Ці вы памятаеце сваё вясельле?

ЯДЗЬКА. Памятаю. Дык што?

КОСТУСЬ. Сядзячы на вёсцы, я адтрымаў ад Васіля пісьмо з просьбай каб прыехаць... Я вас тады яшчэ ня знаў. Стары друг просіць мяне на вясельле— я прыехаў... Было шмат гасьцей, усе многа пілі, а я сядзеў і толькі глядзеў на вас...

ЯДЗЬКА. Але, я памятаю... Я тады падумала: чаго гэта ён так сядзіць і глядзіць на мяне...

КОСТУСЬ. Тады рашыўся мой лёс. У майй душы зазвінела нейкая новая незакранутая дагэтуль струна. Я дастаў ваш патрэт і павесіў яго ў сябе над сталом... Я ўглядваўся ў яго, я маліўся перад ім, я хацеў, каб папяровая картачка ажыла перад мной, як некалі мармуровая Галятэя перад закахайшымся ў ёй рэзьбярком... І даўжэй я ўжо ня мог быць так далёка ад вас. Я пераехаў ў Вільню, каб быць бліжэй... Каб быць яшчэ бліжэй да вас, пані Ядзя, я закатараваўся ў вас... Ад гэтага часу мы жывем у аднэй хаце... Я вас кожны дзень бачыў... Гэта было ядынае маё шчасьце.

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Што вы?.. Вы хіба жартуеце?

КОСТУСЬ. Я ніколі ня важыўся казаць вам гэта, цяпер неяк пачаў, ну дык—усё роўна! — буду ўсё гаварыць да канца... Адразу ўсё і сякі, ці такі канец... Шкада часу, жыццё наша гэтакае кароткае: адзін міг... Вы любіце Васіля... А ён лёгка можа абыйсьціся бяз вас... Доля ня была для яго такой мачахай, як для мяне. Ён мае радасьць творчасці, веру ў сваю ідэю... Можна навет ляпей яму будзе бяз вас... А я на ўсенькім сьвеце нічога ды нікагусенькі ня маю апрача вас аднэй. Вы для мяне ўсё: мая радасьць, маё шчасьце, мая мэта жыцця.

ЯДЗЬКА. Пане Костусь! Вы ня маеце права казаць мне гэтакія рэчы!

КОСТУСЬ. Ня маю права? Чаму? Той, каму хутка ўжо вечная цемра закрые вочы, хоча спавядацца, а перад кім-жа спавядацца мне, калі не перад вамі, перад вамі, каторая запанавала над маею душой?

ЯДЗЬКА. Я з свайго боку не зрабіла нічога такога, што-б дало вам повад...

КОСТУСЬ. Пані! віной усяму вашы васільковыя вочы, каторыя, бяз вашага ведама, вабілі мяне кінуцца ў няведамую пропасць, віной—музыка вашага голасу, што слух мой вабіла як найпрыгажэйшая мэлёдыя, віной—пах вашых валасоў, віной—ваш сум, за каторы я палюбіў вас яшчэ мацней, бо бяздольныя бяздольных адчуваюць. Калі крануць струну адной з двох наведзеных на адзін тон гітар, дык тая самая струна другой гітары адклікнецца... Гэтак і душы людзей, пані, гэтак і душы...

Цяпер я сказаў ужо ўсё... Цяпер усё толькі ад вас залежыць... Адно ваша слова, — і пачнецца для нас новае жыццё! Пані Ядзя!.. (хапае яе за руку і пачынае цалаваць руку).

ЯДЗЬКА (праз увесь гэты час глядзела на Костуся з вялікім дзівам. Цяпер вырывае сваю руку і адыходзіць спалоханая). Што вы? Ды кінце!.. Што вы робіце! ня трэба!.. я вас баюся...

КОСТУСЬ (пахіляецца перад ёй на зямлю). Не баранецся, ня бойцеся... Я буду вашы ногі цалаваць, чалом на зямлі ля вашых ног ляжаць, целам сваім усялякія калючкі на вашым шляху прыкрываць — толькі злітуйцеся нада мной! Прытулеце маю змучаную галаву, хай вашы валасы зьмеямі абкружаць шыю маю... (абыймае яе).

ЯДЗЬКА (вырваўшыся). Што вы робіце! Вы ашалелі? — Я ня люблю вас.

КОСТУСЬ (як п'яны). Ах... праўда!.. Вы любіце каго іншага... Я ўзапраўды сёння як п'яны...

Ах, выбачайце... Ня гневаіцеся. Бывайце здаровы... (выходзіць, хістаючыся, ў свой пакой).

ЯДЗЬКА (адна). Што гэта было? Як гэта здарылася?.. Нейкі дзіўны сон!.. Ох, галава баліць... (паўза). Няшчасны ён... (сядае, апірае галаву на рукамі і ціха кліча): Пане Костусь! (Маўчанка. Галасьней). Пане Костусь!.. (Маўчанка. Ядзька памалу ўстае і ціха падыходзіць да правых дзвярэй. Затрымаўшыся на парозе, крыкнула, закрыла вочы рукамі і адскочыла). Пане Костусь! Што вы робіце?

КОСТУСЬ (уваходзіць пасля паўзы з вярхоўкай у руцэ). Вы мяне клікалі? Чаго вы спалохаліся?.. Вы думалі, што ўжо я... А калі-б навет і так, дык што?.. Так было-б ляпей... Ах, праўда! Вы спалохаліся, што тут у вашай хаце, тут за сцяною будзе труп... Але супакойцеся, пані! Гэта толькі ў тэатры драматычныя гэроі гэтак лёгка робяць самагубства. Узапраўды бывае інакш. Расстацца з жыццём гэта вельмі трудная справа. Расстаюцца з жыццём або людзі ненармальныя з атрофіраваным інстынктам жыцця, або людзі, каторыя надта шмат страцілі. У мяне-ж невялічкая ўтрата, наадварот... Надзеі, каб вы палюбілі мяне, я мала меў... — гэта, што было, гэта нейкая п'янасьць, ваша прысутнасьць тут каля мяне закружыла мне ў галаве... Я складаю свае рэчы і адыходжу адсюль багацейшы, чымся прыйшоў. Паяўленьне ваше на маім шляху было неспадзяваным прасьветам, які часам зазье паміж пакрыўшых небасхіл восенных хмар. Я, як дзіця, або дурны, і плакаў і сьмяяўся, лавіўшы рукамі гэты сонечны прамень... Але хмары йзноў згусьціліся, ізноў лягла на душу шэрая туга, ізноў вецер зашумеў між сухімі галінамі, абмываючы іх слязьмі дажджу... — За мінуту сонечнага проблеску ў хмарным маім

жыцьці — дзякую вам! Успамін аб вас будзе для мяне заўсёды найдаражэйшым клейнотам. Пройдуць гады, і я, капаючыся ў перажытых хвілінах, знайду гэты ўспамін, набожна пацалую яго і зноў схваю глыбока-глыбока, на самае дно душы маея, каб ніхто ня сьмеў бачыць маё багацьце, каб ніхто ня ўкраў мой скарб — мой успамін аб вас... Але не! Ніхто не ўкрадзе! З памяцьцю аб вас я — падарожны—пайду далей па сваім шляху, хавячы ў душы пазычаны з неба ясны прамень — успамін. І толькі там, дзе ўжо будзе канец мае падарожы, дух мой сядзе на кургане і аддасць небу пазычаны прамень...

Вось і ўся казка! — Васіль пайшоў ад вас з сваей „нясконч най драмай“, а я—адыхожу ад вас з драмай скончанай. Я ўжо паставіў пункт... За шалёную мініуту, калі з маіх вуснаў вырваліся гарачыя словы каханья, — яшчэ раз прашу вас: выбачайце... (ідзе ў свой пакой).

ЯДЗЬКА (слухала яго праз увесь час, як загіпнотызаваная. Пабачыўшы, што ён хоча йсьці, ўстрымоўвае яго клічам): Пане Костусь!

КОСТУСЬ (устрымоўваецца). Што?

ЯДЗЬКА (глядзіць на яго, але нічога ня кажа).

КОСТУСЬ. Мне здавалася, што вы мяне клікалі.

ЯДЗЬКА (бярэ яго за руку і апускае вочы). Драма яшчэ ня скончана..

З а с л о н а.

Канец.

Менск. 1920 г.

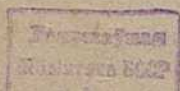
Сцэнічныя творы гэтага-ж аўтара:

- Butrym Niamira**, uscenizawanaja lehienda ў 2-ch akt. z praloham. Wilnia. 1918 h.
- Калісь**, драматычны абразок у 2-х акт. Вільня. 1919 г. (другое выданьне).
- Bazylišk**, kazka ў 3-ch акт. Wilnia. 1918 h.
- Na Antokali**, pjesa ў 3-ch акт. sa śpiewami i skokami. Wilnia. 1918 h.
- Манька**, пьеса ў 4-х абразох. Зборнік сцэнічных твораў. Сшыток I. Менск. 1918 г.
- Чорт і баба**, жарт у 1 акце. Зборнік сцэнічных твораў. Сшыток II. Менск. 1918 г.
- Страхі жыцця**, драма ў 3-х акт. Вільня. 1919 г.
- Dziadźka Jakub**, dram. abraz ў 2-ch акт. Wilnia, 1918 h.
- На вёсцы**, пьеска ў 2-х акт. Вільня. 1919 г.
- Цені**, драма ў 3-х акт. Менск. 1919 г.
- У лясным гушчары**, казка ў 1 акце. Зборнік твораў для дзіцячага тэатру. Менск. 1920 г.
- Заручыны Паўлінкі**, пьеска ў 1 акце з песьнямі і скокамі. Вільня. 1921 г.
- Птушка шчасьця**, пьеса ў 3-х акт. са сьпевамі і скокамі. Вільня. 1922 г.
- Шчасьлівы муж**, камэдыя ў 4-х акт. Вільня. 1922 г.

Д Р У К У Е Ц Ц А :

Пан Міністар, камэдыя ў 3-х акт.

255461

500р

Бел. 200

80000004 168232